

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไม่ว่าที่ใดหรือสมัยใด เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันจะมีกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติคือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น ต้องไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่ทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่น เป็นต้น และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันมาก ๆ เป็นระบบสังคมที่ซับซ้อนขึ้น กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติของมนุษย์ก็ยิ่งเพิ่มขึ้น คือ มีกฎเกณฑ์ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อดังคมอีก เช่น กองเกราะกฎหมาย กองรักษาสาธารณสมบัติ เป็นต้น แต่มนุษย์มีใจกว้างชีวิตอยู่ร่วมกับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น มนุษย์มีชีวิตร่วมกับธรรมชาติร่วมกับสิ่งแวดล้อม อันประกอบด้วย พืช สัตว์ และสิ่งไร้ชีวิต ตลอดจนนกควย คีช นัท ฮันท์ (2521: 55) แสดงปรากฏการณ์เรื่อง มนุษย์กับธรรมชาติ แก่สหพันธ์เพื่อสุขภาพ ณ กรุงโคเปนเฮเกน เมื่อ พ.ศ. 2521 มีข้อความตอนหนึ่งว่า "มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่เขากลัวขมแยกตัวเองโดดเดี่ยวจากธรรมชาติส่วนอื่น ๆ เขาจัดให้สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เป็นธรรมชาติราวกับว่าเขามิได้เป็นส่วนหนึ่งของมัน"

จะเห็นได้ว่ามนุษย์ทำตัวเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง และเข้าจัดการกับสิ่งแวดล้อม คือ มีพฤติกรรมกระทำต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง คัดแปลง การนำมาใช้ประโยชน์ การทำลาย การบำรุงรักษา เป็นต้น พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่แล้วก็เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ซึ่งผลที่ตามมาอาจก่อให้เกิดผลดีต่อดังคม แต่ก็มีหลายกรณีที่เกิดผลเสีย คือ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น อาโนลด์ ทอยน์บี (2517: 49) แสดงความคิดเห็นเช่นเดียวกันนี้ในบทความของเขา เรื่อง ตะวันตกจะทองเรียนรู้อะไรจากตะวันออก (What The West Should Learn From The East) ว่า

เมื่อมนุษย์พยายามจะปลุกตัวออกจากธรรมชาติ และพยายามครอบงำธรรมชาติ ราวกับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่มีความรู้มาจากธรรมชาติ ผู้ลึกลับของมนุษย์คงประหลาดกับความยุ่งยากนานาประการ ดูได้จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่คนตะวันตกคิดประดิษฐ์ขึ้น

เทคโนโลยีนี้เอง คือเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ครอบงำธรรมชาติอยู่ในเวลานี้ และในขณะที่
เกี่ยวพันประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาก ๆ ก็กำลังประสบความ
เดือดร้อนไปตามกัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการเพิ่มของประชากร และความเจริญก้าวหน้าทาง
เทคโนโลยีที่ไม่หยุดยั้งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมามากมาย และปัญหา
สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเหล่านี้ก็เนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์เองทั้งสิ้น โดยมนุษย์มีพฤติกรรม
กระทำต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการทำลายมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการทำลายในรูปแบบใด
ก็ตาม จนนักวิชาการสิ่งแวดล้อมให้ชื่อยุคนี้ว่า "Rape Nature" หรือ ยุคแห่งการข่มขืน
ธรรมชาติ เจอร์รี แคนกัน (2521: 37-38) เขียนบทความที่น่าสนใจ เรื่อง โคมน์
เมืองไทยในสายตาของฝรั่ง แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนไทยที่กระทำต่อ
สิ่งแวดล้อมว่า

ปัจจุบันป่าไม้เมืองไทยถูกโค่นทำไร่ทำนาสำหรับหลังเก็บหมด ต้นน้ำลำธารจึงแห้ง
ภูเขาถูกฉวยเป็นเขาคั่วไฉน คาคั่วแผ่นดินไทยจะกลายเป็นทะเลทรายไปทั่วประเทศ
ในไม่ช้า ดินทำอาภุคณั้ประเทศไทยอยู่ในเขตมรสุม จึงเคยมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน
ฤดูฝน ฤดูหนาว แต่เดิยวนี้เอาแต่ไม่คอยไค... หนาหนาพ่นอาจุท หนาพ่นลูก
รอนมาถู ฝนจริง ถ้าจะตกก็ตกในกรุงเทพฯ ไรนาบานนอกจึงมีแต่ฝนเทียม ที่ดินฟ้า
อากาศคุมคือคุมรายและ เกิดอุทกภัย เป็นเหตุกาดประจำปี เชนนี้ก็เพรจะป่าไม้ถูกทำลายตั้ง
ที่กลาวมาแล้ว แต่ทุกวันนี้การดักลอมตัดไม้ก็ยังคงดำเนินไปอย่างกว้างขวาง

ถึงแม้จะเป็นตัวอย่างคำวิจารณ์จากบุคคลภายนอกเพียงคนเดียว แต่คนส่วนใหญ่ก็มี
อาจปฏิเสธไควว่า ไม่เคยมีการกระทำเช่นนี้คือสิ่งแวดล้อม เพราะจะทราบถึงการกระทำใน
ท่านองนี้บ่อยครั้งจากสื่อมวลชนและจากคำบอกเล่า รวมทั้งการประสบด้วยตนเอง เรื่องของ
สิ่งแวดล้อมจึงควรได้รับความสนใจและศึกษาให้มากขึ้น มิใช่แต่การนำมาใช้ประโยชน์หรือ
เขาจัดการกับมันเพียงอย่างเดียว

นอกจากพฤติกรรมที่กล่าวมาแล้วยังมีพฤติกรรมกระทำต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่น่า
จะได้รับการนำมาพิจารณาว่าเป็นการกระทำที่ดี ที่ถูก ที่ควรหรือไม่ในสังคมเรา กล่าวคือ
เป็นการศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม แต่เท่าที่เ็นนมาการศึกษา
เรื่องจริยธรรมส่วนใหญ่ เป็นการศึกษจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และจริยธรรม
ระหว่างมนุษย์กับสังคม ส่วนจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้นถูกละเลยไป จนกระทั่ง
ถึงยุคที่เกิคปัญหาสภาวะแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
อันเนื่องมาจากพฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งแวดล้อม จึงได้มีการเคลื่อนไหว

และสนใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่การเคลื่อนไหวก็เป็นไปในลักษณะของการศึกษา
สภาวะแวดล้อม ปัญหา และวิธีแก้ไขมากกว่าเรื่องของจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

การพิจารณาว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม ถูกต้อง และเหมาะสม ขึ้นอยู่กับ
บริบทที่ฐานของสังคมนั้น ถ้าบุคคลในสังคมพิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำนั้นเป็นการ
กระทำที่ ถูกต้อง ก็จะสนับสนุนให้รางวัลแก่ผู้กระทำ เพื่อส่งเสริมให้กระทำพฤติกรรม
เช่นนั้นอีก แต่ถ้าพิจารณาแล้วว่าเป็นการกระทำที่ไม่สมควรกระทำ ก็จะมีการกำหนด
ประณาม หรือลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ไม่ให้เกิดการกระทำเช่นนั้นอีก การยกย่อง
ชมเชย การให้รางวัล การกำหนด หรือลงโทษนี้ เป็นปฏิกริยาที่บุคคลในสังคมจะมีต่อผู้ที่มี
พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับ ความถูกต้อง ความดีงาม และความเหมาะสม
ถ้าปฏิกริยาของบุคคลในสังคมต่อการกระทำของผู้อื่นเป็นไปในทางบวก คือ ชื่นชมยินดี
เห็นด้วย สนับสนุน หรือให้รางวัล การกระทำนั้น ๆ ก็จะปรากฏขึ้นบ่อยครั้ง แต่ถ้าปฏิกริยา
เป็นไปในทางลบ คือ ไม่เห็นด้วย ไม่ชื่นชมยินดี กำหนด จนถึงขั้นฟ้องร้องและลงโทษผู้
กระทำพฤติกรรมนั้น ๆ การกระทำนั้นย่อมมีแนวโน้มที่จะลดลง อย่างไรก็ตาม ถ้าปฏิกริยา
เป็นไปเพียงว่า ไม่เห็นด้วย ไม่ชื่นชม เท่านั้น โดยไม่มีการกำหนดหรือลงโทษ การกระทำ
นั้น ๆ ก็อาจจะยังคงอยู่ เพราะปฏิกริยาที่มีต่อการกระทำนั้นไม่รุนแรงพอที่จะระงับการ
กระทำนั้น ๆ ได้ สังคมใดที่มีสมาชิกกล้าแสดงออกถึงปฏิกริยาจริยธรรมต่อการกระทำของ
ผู้อื่น สังคมนั้นก็จะมีสมรรถภาพในการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดพฤติกรรมที่ไม่
พึงปรารถนาลงไป ส่วนสังคมที่สมาชิกขาดความกล้าหาญในการแสดงปฏิกริยาจริยธรรมต่อ
การกระทำของผู้อื่นมักจะเป็นสังคมที่สมาชิกทำอะไรตามใจชอบและขาดการส่งเสริมพฤติกรรม
ที่พึงปรารถนาในสังคม เป็นสังคมที่มีจริยธรรมเสื่อมลงและจะเกิดความสับสนวุ่นวาย
ในที่สุด

ดังนั้นการศึกษาปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมใดก็ตาม ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะ
พบประโยชน์ถึง 2 ประการ ประการแรกคือ ทำให้ทราบสภาพที่เป็นจริงของสังคมนั้นว่า
พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่สังคมพึงปรารถนา เป็นพฤติกรรมที่ถูกต้อง ดีงาม และสมควร
กระทำ พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่พึงปรารถนา ประการที่สอง ทำให้ทราบว่าคน
ในสังคมนั้น ๆ มีการควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามที่ต้องการ เช่นไร เกรงคร้ามหรือ
หละหลวมเพียงไร เนื่องจากปฏิกริยาจริยธรรมเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล
ให้เป็นไปตามที่สังคมปรารถนา มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของพฤติกรรมหรือระงับพฤติกรรมเพื่อ

เห็นว่าไม่ถูกต้องก็ตาม ในขณะที่เดียวกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ก่อตัวขึ้น ก็เนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ แต่พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ยังไม่เคยมีผู้ใดทราบว่าเป็นสภาพที่เป็นจริงแล้ว คนในสังคมมีปฏิกิริยาต่อการกระทำนั้น ๆ อย่างไร เมื่อยังไม่มีการสำรวจอย่างจริงจัง ปัญหาหลาย ๆ ปัญหาอันเนื่องมาจากพฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมที่ควรจะได้รับการแก้ไขจึงยังคงเป็นปัญหาอยู่

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ หรือสภาพที่เกิดขึ้นกับตัวมนุษย์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

ก. สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

- 1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ รวมทั้งทิศทางต่าง ๆ ลักษณะภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น ดิน น้ำ อากาศ และแร่ธาตุ เป็นต้น
- 2) สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ (Bio-Geographical Environment) ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ บางชนิดเป็นทรัพยากรหมดสภาพ คือ ไขแจวอาจหมดไป เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ แต่ส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรฟื้นฟูสภาพ คือ เมื่อไขแจวจะไม่หมดไป เพราะมนุษย์ยังสามารถทำให้ปริมาณเพิ่มขึ้นได้อีก เช่น ป่าไม้ สัตว์บก สัตว์น้ำ และทรัพยากรบางชนิดจะมีโทษมนุษย์ใช้ตลอดไป ได้แก่ อากาศ น้ำ ดิน เพียงแต่ ตามมนุษย์จะรู้จักการรักษา อนุรักษ์ไว้ ไม่ทำลายหรือทำให้เสื่อมสภาพจนมนุษย์ไม่สามารถจะใช้ประโยชน์ได้

ข. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เสริมสร้างหรือกำหนดขึ้น (Cultural Environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมประจำชาติและศิลปกรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางการเมืองและความเจริญทางค่านิยมการต่าง ๆ (วิลเลียม ตรีสัน 2524 : 1-2)

จากประเภทของสิ่งแวดล้อมทั้งหมดที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำมารวบรวมและจัดประเภทใหม่เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจ และเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป โดยแบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต ได้แก่ พืชและสัตว์นานาชนิด
 2. สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ วัตถุทุก ๆ อย่าง แร่ธาตุ และสิ่งที่ไม่มีตัวตน เช่น พลังงาน และสิ่งเหนือธรรมชาติ จำพวกภูติ ผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มนุษย์สร้างขึ้น
- ในรูปของความคิดและความเชื่อ

สิ่งแวดล้อมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ล้วนมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ตลอดมา การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมสามารถนำไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นแนวทางใ้ทราบถึงปฏิกริยาจริยธรรมของบุคคลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมได้ กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมกระทำต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ขัดกับแนวทางที่คนส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติแล้วบุคคลนั้นจะได้รับปฏิกริยาโต้ตอบจากบุคคลอื่นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คำหิ ริว่าคาญ ฟ้องร้อง หรือลงโทษ เป็นต้น ดังนั้นการที่บุคคลจะมีปฏิกริยาต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม เช่นไรจึงขึ้นอยู่กับจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นเช่นใด นั่นเอง

ก่อนที่จะพิจารณาจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในสังคมหนึ่ง ๆ ควรทราบถึงทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้ ซาเวลล์ เซาท์วิช (Southwich 1976: 133-145) ได้สรุปทัศนคติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาไปตามลำดับเวลาและวิวัฒนาการตั้งแต่มนุษย์ยุคตน ๆ จนถึงปัจจุบันไว้ ดังนี้

ยุคที่ 1 Early Man

สิ่งแวดล้อมเป็นของแปลกใหม่และน่ากลัวสำหรับมนุษย์สมัยแรก ๆ ทัศนคติที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อมเต็มไปด้วยความสงสัย อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจและความหวาดกลัวต่าง ๆ ลัทธิความเชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติและศาสนาจึงเกิดขึ้นเพื่ออธิบายสิ่งที่มนุษย์สงสัยและไม่เข้าใจ ระเบียบนี้เป็นระเบียบที่มนุษย์รู้สึกว่าคุณเองไกลซึกและกลมกลืนกับธรรมชาติ ทองพึงธรรมชาติ และรู้สึกว่าคุณเองเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่มีความสำคัญอะไร

ยุคที่ 2 The Judaic-Christian Tradition

เมื่อมีวิวัฒนาการทางการเกษตร มนุษย์เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง และสามารถ
ดำเนินชีวิตด้วยตนเองได้มากขึ้น รวมทั้งศาสนาช่วยอธิบายสิ่งที่มนุษย์ไม่เข้าใจได้ ความคิด
ในเรื่องการครอบครองที่ดินเริ่มพัฒนาขึ้น เนื่องจากอิทธิพลของศาสนายูดาห์และศาสนา
คริสต์ โดยศาสนาทั้งสอง เชื่อว่า ผืนดินเป็นสมบัติที่พระเจ้าประทานให้มนุษย์ ธรรมชาติมีไว้
เพื่อมนุษย์และให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ธรรมชาติมีฐานะสำคัญกว่าความมนุษย์และ
มนุษย์ก็มีใช้ส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเจ้าของ และเป็นศูนย์กลางของ
ทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งความคิดพื้นฐานของศาสนาทั้งสองดังกล่าว ก็คือการนำผืนดินมาใช้ให้เป็น
ประโยชน์แก่ตนเองให้มากที่สุด และธรรมชาติมีไว้เพื่ออย่างอื่น นอกจากรับใช้มนุษย์
เท่านั้น

ยุคที่ 3 The Industrial Revolution and The Baconian Creed

การปฏิวัติอุตสาหกรรม ในศตวรรษที่ 18 และ 19 การปฏิวัติเทคโนโลยีใน
ศตวรรษที่ 20 ล้วนเป็นผลมาจากแนวความคิดของมนุษย์ที่จะครอบครองและเป็นเจ้าของ
ธรรมชาติ ประกอบกับความเชื่อตามแนวความคิดของเบคอน (Baconian Creed) ที่
ว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะช่วยทำให้มนุษย์สามารถควบคุมและมีอำนาจเหนือ
ธรรมชาติ ไ้ก่อให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ผลผลิตจากวิทยาการและ
เทคโนโลยีเหล่านี้ ช่วยให้มนุษย์เข้าใจว่า วิทยาศาสตร์มีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ

ยุคที่ 4 The Rise and Fall of Twentieth-Century Optimism

แนวคิดของเบคอนทำให้มนุษย์เชื่อว่าตนเองสามารถเอาชนะทุกสิ่งทุกอย่างได้
และเข้าสู่ยุคแห่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่ก็เป็นไปไม่ได้นาน เมื่อเกิด
สงครามโลกขึ้นและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกใน ค.ศ. 1930 หลังจากนั้นแนวความคิดนี้
ก็กลับฟื้นตัวขึ้นมาใหม่และเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ รูสเวลต์ (Roosevelt, quoted
in Southwick 1976: 137) กล่าวไว้ เมื่อปี ค.ศ. 1944 ว่า "เราจะขยายตัวใน
ทุกรูปแบบและไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อความเจริญก้าวหน้าและความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคน"

แนวความคิดที่ต่อต้านเริ่มปรากฏขึ้น โดย ออลโด ลีโอโพลด์, วิลเลียม โวกท์
และแฟร์ริส ออสบอน (Leopold, Vogt and Osborn, quoted in Southwick
1976: 137) โคซี่ให้เห็นว่า ธรรมชาติกำลังขาดสมดุลเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์

ทางตะวันออกก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์นี้ เนื่องจากการรับเอาแนวความคิดและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของทางตะวันตกมาใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย เช่น ประเทศญี่ปุ่น จีน และอินเดีย แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็ น ญี่ปุ่น จีน หรืออินเดียต่างก็มีศาสนา และปรัชญาดั้งเดิมคอยเหนี่ยวรั้งมิให้หันห่างจากธรรมชาติจนเกินไปนัก (อาโนลด์ ทอยเนบี 2517: 49) แต่ทางตะวันตก ภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม แนวคิดที่ถือเอาประโยชน์จากธรรมชาติโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นของชีวิต มีผลกระทบต่อค่านิยมของชาวตะวันตกสืบต่อมา จะเห็นได้ในรูปของเมืองที่ทันสมัยขึ้นเรื่อย ๆ (Mcharg 1968: 225)

จากทัศนคติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมนี้ ทำให้เห็นว่าชาวตะวันตกและชาวตะวันออก มีทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมต่างกัน ซึ่งมีผลให้จริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของแต่ละสังคมต่างกัน และส่งผลต่อปฏิกริยาจริยธรรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ด้วย

จริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรก ถือว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติควร เป็นไปในลักษณะนายกับบ่าว โดยเห็นว่า ธรรมชาติมีฐานะต่ำกว่ามนุษย์ มีไว้เพื่อมนุษย์ มนุษย์มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะคัดแปลง บังคับและตั้งกฎผลประโยชน์จากธรรมชาติได้เต็มที่ และควรทำอย่างนั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ กลุ่มที่สอง ถือว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติควร เป็นไปในลักษณะมิตรกับมิตร ปรัชญาแนวนี้เชื่อว่า ธรรมชาติมีศักดิ์ศรีเสมอมนุษย์ มนุษย์ควรดำรงชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ควรเสด็จจากธรรมชาติในลักษณะที่คุ้มค่าในความงาม ความยิ่งใหญ่และความ เรนลับของธรรมชาติมากกว่าที่จะดัดแปลงและบังคับ และหากต้องอาศัยธรรมชาติเพื่อดำรงชีวิตก็ควรใช้ให้น้อยที่สุด (วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 1-2)

แนวคิดทั้งสองนี้มีปรากฏอยู่ในทุกสังคม ดังนั้นถ้าบุคคลในแต่ละสังคมมีแนวคิดต่างกันก็จะมีพฤติกรรมกระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน และมีปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไปด้วย พฤติกรรมที่บุคคลกระทำต่อสิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ ใดดังนี้ ลักษณะที่หนึ่ง พฤติกรรมที่แสดงถึงการกระทำ เช่น การขำรุงรักษา การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลง คัดแปลง การสร้างชิ้นใหม่ การควบคุม การประหยัด ฯลฯ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จัดเป็นประเภท พฤติกรรมการควบคุม การอนุรักษ์ และทำลายสิ่งแวดล้อม ลักษณะที่สองพฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึก ความรัก ความผูกพัน ความเมตตาสงสาร ในรูปของพฤติกรรมการเลี้ยงดูเอาใจใส่คอบพืชและสัตว์ การใช้แรงงาน สัตว์ การนำสัตว์มาแข่งขันกันเป็นเกมกีฬาเพื่อความสนุกสนาน การใช้สัตว์ทดลองเลี้ยง

อันตรายต่อมนุษย์ การซาบซึ้งในความงามของศิลปะและธรรมชาติ การสะสม เป็นต้น พฤติกรรมประเภทนี้จัดเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม ลักษณะที่สาม พฤติกรรมที่แสดงถึงความเชื่อ เช่น การกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเชื่อโชคลาง การใส่เครื่องรางของขลัง การใช้เวทย์มนต์คาถา เป็นต้น พฤติกรรมประเภทนี้จัดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ลักษณะที่หนึ่ง พฤติกรรมที่แสดงถึงการกระทำ

พฤติกรรมการควบคุม การอนุรักษ์ การทำลายสิ่งแวดล้อมและปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมเหล่านี้

เบคอน (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 13) นักปรัชญาอังกฤษในศตวรรษที่ 16 เรียกร้องให้มนุษย์ศึกษาเพื่อจะได้เข้าใจกลไกของธรรมชาติ จะได้ตัดทวงเอาประโยชน์จากธรรมชาติ โดยการค้นคว้าหาความรู้ไม่ควรเป็นไปเพื่อจะได้มีอำนาจเหนือธรรมชาติเท่านั้น เบคอนเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกไว้สำหรับมนุษย์ แต่เท่าที่ผ่านมามนุษย์เป็นนายธรรมชาติแต่เพียงชอบคนถึงเวลาที่จะต้องรื้อฟื้นสิ่งที่พระเจ้าให้มาและทำให้เป็นจริงขึ้น จะเห็นได้ว่า จากความเชื่อที่นำมาซึ่งปฏิกริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการรื้อเอาประโยชน์จากธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ ซุนจือ (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 4) นักปรัชญาจีนเป็นอีกท่านหนึ่งที่มีความคิด เช่นเดียวกันนี้ และเป็นนักปรัชญาของจีนคนเดียวที่สอนให้เอาชนะและสกัดแปลงธรรมชาติอย่างจริงจัง ซุนจือกล่าวถึงธรรมชาติว่า ฟาและดินเป็นผู้ให้ มนุษย์เป็นผู้สร้าง ในตัวของมันเองธรรมชาติไม่มีค่าอะไร แต่ควยนำมือของมนุษย์สิ่งมีค่าทั้งหลายจึงมีขึ้นได้ หากมนุษย์ไม่จัดการกับสิ่งที่ฟาและดินให้มาถือเป็นการอะเฉยเพราะปราศจากซึ่งความพยายามของมนุษย์ สิ่งดีงามทั้งหลายที่ควรจะมีก็จะไม่เกิดขึ้น ซุนจือเชื่อว่ามนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้และควรเอาชนะมันนั้นจะเป็นการละเลยหน้าที่อันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ไป เขาเขียนคำประพันธ์ไว้ว่า

... แทนที่จะชื่นชมความยิ่งใหญ่ของฟ้า
ไฉนไม่ถือว่ามันเป็นเพียงสิ่งของที่จะต้องจัดการ
แทนที่จะสวดสรรเสริญและเชื่อฟังสวรรค์
ไฉนไม่บังคับและใช้สรอยสิ่งที่สวรรค์ให้
แทนที่จะมองและคอยดูฤกษ์

โฉนไม่คอนรับและโซมนให้เป็นประโยชน์
 แทนที่จะกู่สิ่งทั้งหลายเจริญงามขึ้นเอง
 โฉนไม่ใช้ความสามารถแรงใหม่ขยายตัว
 แทนที่จะชื่นชมว่ามันมาได้อย่างไร
 โฉนจึงไม่พัฒนามันให้ถึงที่สุด

แต่เลาจื่อ (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525:5) นักปรัชญาจีนอีกท่านหนึ่ง มีความคิดเห็นตรงกันข้าม คือ เลาจื่อสอนให้มนุษย์มักน้อย กินอยู่อย่างง่าย ๆ และให้มนุษย์ อยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ รู้จักชื่นชมในความเรียบง่ายของธรรมชาติ จุดหมายสูงสุดของ ชีวิตอยู่ที่การพัฒนาจิตใจเพื่อให้ตนเองเข้าร่วมเป็นเอกภาพกับธรรมชาติ มีวิสัยทัศน์มอง เพื่อที่จะกักคนหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการ

เลาจื่อมิได้สอนให้คนเอาชนะธรรมชาติเพื่อสนองความอยากเพราะนั่นมิใช่ จุดหมายของชีวิต จุดหมายของชีวิตก็เพื่อยอมตนลงให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ดู เหมือนว่า เลาจื่อไม่เชื่อว่าคนจะเอาชนะธรรมชาติได้ ลัทธิเต๋าของเลาจื่อ ไม่เห็นด้วยกับ การที่มนุษย์จะใช้เทคโนโลยีเขาไปครอบงำธรรมชาติ ลัทธินี้โคกอรูปร่างขึ้นในระหว่างศตวรรษ ที่หกและสี่ก่อนคริสตกาล ในระยะนั้น ความรู้ทางเทคโนโลยีของจีนยังคงอยู่ในระดับพื้น ๆ แต่กระนั้นนักปรัชญาเขาก็เริ่มสอนให้คนตระหนักถึงภัยของเทคโนโลยีกันแล้ว โดยเรียกร้อง ให้ชาวจีนหันกลับมาไปสู่การมีชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ ศิษย์คนสำคัญของเลาจื่อ คือ จวงจื่อ (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 5) สอนว่าเราจะบรรลุธรรมะสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อ เราอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่คิดแปลงหรือชักขวางธรรมชาติ การที่ฆ่าและโคมี 4 ขา นั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ การที่เอาตะพานไปสนที่จุ่มกมันเป็นเรื่องของมนุษย์ เป็นต้นข่า สั้น หากเราพยายามไปยึดมัน เบ็ดก็จะเจ็บปวด นกกระยางงายยาว หากเราพยายามไปหัด มันก็จะทุกลอยหรือนาน ดังนั้นเราไม่ควรไปต่อเติมหรือลดทอนสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ เพราะนั่น มีวิสัยทัศน์หมายแท้จริงของมนุษย์

มหาตมะคานธี (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 8) นักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ ของอินเดีย เป็นอีกท่านหนึ่งที่เชื่อว่า ความสุขทางร่างกายมิใช่สิ่งสำคัญที่สุดของชีวิต เขา ไม่เชื่อว่าเทคโนโลยีซึ่งช่วยให้มนุษย์รุดประโยชน์จากธรรมชาติจะพามนุษย์ไปสู่ความสุขที่ แท้จริงได้ คานธีเห็นว่ มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะใช้ธรรมชาติเพื่อให้ชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่ได้ แต่ควรใช้ ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

จะเห็นได้ว่าเมื่อบุคคลมีแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน จะมีปฏิกริยา
 จริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไปด้วย มีผู้ศึกษาแนวคิด
 เหล่านี้เช่นกัน แต่ส่วนใหญ่ออกมาในรูปของการศึกษาทัศนคติ และค่านิยม ดังเช่น
 ประพันธ์ โภยสมบูรณ์ (2519) ศึกษาทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครที่มี
 ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของนักเรียน
 ชายและนักเรียนหญิงในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายของโรงเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติและไม่มีชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
 ตอนต้นและตอนปลายมีทัศนคติในเชิงบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีความสนใจต่อการ
 สงวนและคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ และการเข้าเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 สูงมาก ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักเรียนชายและหญิงของชั้นมัธยมศึกษา
 ตอนต้นกับตอนปลายไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนนักเรียนที่มีชมรมอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อีกว่านักเรียนในโรงเรียนที่ไม่มีชมรม
 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีนัยสำคัญ

ปราณี สุจริตนไชยกุล (2523) ทำการวิจัยเรื่อง ค่านิยมของนักศึกษาวิทยาลัย
 ครู ส่วนกลางเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อศึกษาค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ของนักศึกษาวิทยาลัยครูส่วนกลาง ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง
 ในปีการศึกษา 2522 กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักศึกษาศายวิชาวิทยาศาสตร์และนักศึกษา
 สายวิชาสังคมศาสตร์ จำนวน 750 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ใช้แบบสอบถามซึ่งประกอบ
 ด้วย แบบทดสอบความรู้ แบบวัดค่านิยม และแบบวัดพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์
 ป่าไม้ ซึ่งสร้างขึ้นเอง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 63.1 ยังมีความรู้
 เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ส่วนพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์
 ทรัพยากรป่าไม้ ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์
 ป่าไม้ ตัวแปรค่านิยมเพศและอาชีพบิดา มีผลต่อค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ตัวแปรค่านิยมสาขาวิชา ภูมิภาค และอาชีพมารดา
 ไม่มีผลที่จะทำให้ค่านิยมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกัน

ปัญหาทรัพยากรป่าไม้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเกิดมาจากการ
 กระทำของมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้ได้รับความสนใจจากคนทั่วไป โดยเริ่มตั้งแต่ ปี
 ค.ศ. 1968 คือ ในปีนี้ กลุ่มคนประกอบค้าย นักธุรกิจ นักบริหาร ที่มีชื่อเสียงได้รวมกัน

ก่อตั้ง "สโมสรแห่งกรุงโรม" (The Club of Rome) เพื่อศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่โลกกำลังเผชิญอยู่และผลของปัญหาต่อความเป็นไปของโลก ผลของการศึกษาทำให้เห็นเด่นชัดถึงแนวโน้มของอันตรายจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติโคจรหนึ่งในปัญหานี้ จึงได้จัด "การประชุมสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษยชาติ" (U.N. Conference of The Human Environment) ณ กรุงสตอกโฮล์ม เพื่อให้ทุกประเทศได้ร่วมมือกันกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น (นาท ศันศิริวิทย์ 2519: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางกระตุ้นให้บุคคลมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบใหม่ เพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง

ลักษณะที่ 2 : พฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึก

พฤติกรรมความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมเหล่านี้

บางคนเชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเหมือนกับสัตว์ พืช และสิ่งไร้ชีวิต บางคนเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีฐานะค่าความมนุษย์ ตัวอย่างของความเชื่อที่ต่างกัน เช่น คนตะวันตกกลุ่มหนึ่งซึ่งถือว่าธรรมชาติเป็นเสมือนมิตรใคร่กลุ่มโรมานติก เชื่อว่าธรรมชาติมิใช่เครื่องจักรที่ไร้ชีวิต แต่เป็นกระบวนการของชีวิตที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หรือความรู้ใด ๆ ที่เกิดจากการแยกแยะด้วยเหตุผล ไม่อาจทำให้เราเข้าถึงแก่นแท้ของความเป็นจริง จุดหมายของชีวิตมิได้อยู่ที่การรีดเอาประโยชน์จากธรรมชาติ แต่อยู่ที่การใคร่รู้สึกกลมกลืนและชื่นชมความงามของธรรมชาติ เวคส์เวิช (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 15) ได้เขียนโคลงมีความว่า

... ความอ่อนหวานคือสิ่งที่ธรรมชาติได้ให้แก่มนุษย์

แต่ปัญญาความคิดที่ยุ่มยาม

ได้บีบเค้นความงามของสรรพสิ่ง

ในการแยกแยะ เราได้กระทำชาตกรรม

ในขณะที่เดียวกัน เดการ์ต (อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ 2525: 13) บิดาของปรัชญาสมัยใหม่ ถือว่าสัตว์มีฐานะค่าความมนุษย์ มนุษย์มีปัญญาเหตุผลและความรู้สึก ส่วนสัตว์ไม่มี สัตว์เป็นเพียงจักรกลหรือหุ่นยนต์เท่านั้น และไม่เพียงแต่สัตว์จะค่าความมนุษย์ในขีดความสามารถ แต่ยังเป็นสัตว์โลกคนละประเภทกับมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงรีดเอาประโยชน์

จากมันได้ เพราะมันไม่มีจิตใจไม่มีความรู้สึกนึกคิดอะไร

เมื่อบุคคลมีความเชื่อและความรู้สึกต่อสัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตแตกต่างกัน พฤติกรรมที่แสดงออกต่อสิ่งเหล่านี้ก็จะแตกต่างกันไปและปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำกับสิ่งเหล่านี้ก็จะแตกต่างกันไปด้วย

พฤติกรรมความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวกคคอมในแง่ของความรัก ความรู้สึกและความผูกพันนั้น ไม่ปรากฏการณ์การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปฏิกิริยาต่อพฤติกรรมเหล่านี้ นอกจากพบแพร่กระจายโดยชัดเจน บทความ ข่าวสาร หรือการกระทำที่พบเห็น ดังตัวอย่างจากวารสารสิ่งแวกคคอม (มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสิ่งแวกคคอมและทรัพยากรศาสตร์ 2521: 56) ได้เสนอข่าวการประท้วงพฤติกรรมการสังหารหมู่นกปลาโลมาว่า ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521 ชาวประมงญี่ปุ่นไล่ฝูงปลาโลมาควาพันตัวให้ว่ายเข้าไปในอ่าวเล็ก ๆ แล้วช่วยกันโยกกระเบองตีปลาเหล่านี้จนตาย ควายสาเหตุว่าปลาโลมาทำลายแหล่งจับปลาของพวกเขา การกระทำนี้ กลุ่มอนุรักษ์ต่าง ๆ มีปฏิกิริยาต่อต้านอย่างหนักและหลายกลุ่มยื่นประท้วงการสังหารหมู่นกปลาโลมาครั้งนี้อยู่ที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้จัดการ กับผู้กระทำพฤติกรรม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติที่รณรงค์ต่อต้านการล่าแมวน้ำ โดยพยายามวิงวอนต่อรัฐบาลแคนาดาให้จัดการกับการกระทำนี้ แต่ไม่ได้รับความสนใจ จึงยื่นประท้วงต่อศาลโลกที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ (มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสิ่งแวกคคอมและทรัพยากรศาสตร์ 2521: 58)

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างปฏิกิริยาที่แสดงออกในรูปของพฤติกรรมเพื่อต่อต้านการกระทำที่พิจารณาแล้วว่า ไม่ถูกต้อง ไม่ดีงาม ดังในกรณีหนึ่งสื่อพิมพ์บางกอกโพสต์ตีพิมพ์เรื่องของ กลุ่มต่อต้านการนำสัตว์มาทดลองทางวิทยาศาสตร์ มีชื่อว่า แนวปลดแอกสัตว์สากล (International Animal Liberation Front) ซึ่งมีฐานใหญ่อยู่ในประเทศอังกฤษและอเมริกาโดยสมาชิกของกลุ่มนี้เป็นชาย 2 คน และหญิง 1 คน ไกรวมกันขโมยสัตว์ที่อยู่ในระหว่างทดลองออกมาจากห้อง ซึ่งพวกเขาให้ชื่อว่า ห้องแฟรงเคนสไตน์ ของโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในแคนาดา เว็นแมว 1 ตัว แมกกระต่าย 1 ตัว และลูก 4 ตัว หนูตะเภา 14 ตัว และหนูใหญ่ 1 ตัว รวมเป็นสัตว์จำนวน 21 ตัว มาปล่อยไว้ในอิสระ และประกาศว่าจะกระทำเช่นนี้ต่อการนำสัตว์มาทดลองอย่างทารุณอีก (Laythner 1981: 21) สำหรับเรื่องของปฏิกิริยาที่มีต่อการนำสัตว์มาใช้ในการทดลองทางวิทยาศาสตร์นี้ หลังจากที่ปฏิกิริยาจากบุคคลมากมายที่ไม่เห็นด้วย วารสาร AFA Monitor จึง

ได้เสนอเรื่องราวการพิจารณาความเหมาะสมในการนำสัตว์มาทดลองทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์และนักจิตวิทยาได้พยายามหาทางแก้ไข โดย The American Psychological Association (APA) , The Association for The Advancement of Psychology (AAP) และตัวแทนของหน่วยงานทางวิทยาศาสตร์มากมายเสนอวิธีแก้ เพื่อให้เป็นไปตามจรรยาบรรณของนักจิตวิทยาข้อที่ 10 ว่าด้วยการดูแลและการใช้สัตว์ (The Care And Use of Animal) ดอกเตอร์ เพอร์รี อาดัมส์ (Dr. Perrie Adams) หัวหน้าคณะกรรมการของ APA ว่าด้วยการนำสัตว์มาใช้ในการวิจัยและทดลองชี้ให้เห็นว่า สมาชิกทุกคนของ APA ยึดมั่นในกฎข้อนี้ที่ว่า "ผู้วิจัยรับประกันในความปลอดภัยของสัตว์ทดลองและปฏิบัติต่อมันอย่างมีมนุษยธรรม" ดอกเตอร์ อาดัมส์และนักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ มีปฏิกิริยาเห็นด้วยกับการนำสัตว์มาทดลองทางวิทยาศาสตร์ และกล่าวยกย่องงานของโรเจอร์ สเพอร์รี (Roger Sperry) ที่ทดลองกับสัตว์ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากมาย ตัวอย่างงานชิ้นหนึ่งของ สเพอร์รี ซึ่งได้รับรางวัลโนเบล คือการทดลองทางสมองกับแมว ผลที่ได้รับให้ประโยชน์อย่างมากสาต่อวงการแพทย์และวิทยาศาสตร์ในการเข้าใจระบบการทำงานของสมอง เป็นการเพิ่มพูนความรู้และช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสมองมนุษย์ (Blair 1981: 12) จะเห็นได้ว่า มีทั้งเสียงต่อต้านและสนับสนุนการนำสัตว์มาทดลองทางวิทยาศาสตร์ ฝ่ายต่อต้านเป็นกลุ่มปกป้องสิทธิสัตว์ ส่วนฝ่ายสนับสนุนเป็นนักวิทยาศาสตร์และนักจิตวิทยาจากหน่วยงานที่ใช้สัตว์ในการค้นคว้าวิจัย ต่างฝ่ายต่างเสนอเหตุผลสนับสนุนฝ่ายตน โดยฝ่ายต่อต้านอย่างรุนแรงคือการนำสัตว์มาทดลองทางวิทยาศาสตร์ให้เหตุผลว่า ความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และไม่มีใครมีสิทธิ์ที่จะนำความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานนี้ไปให้แก่ชีวิตใด นอกจากนี้ยังไม่เชื่อว่าการนำสัตว์มาทดลองแทนมนุษย์จะมีประสิทธิภาพในการค้นพบทางรักษาโรคใหม่มนุษย์ได้ ส่วนฝ่ายสนับสนุนการนำสัตว์มาทดลอง เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกที่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น และเห็นว่าการค้นคว้าทั้งหมดโดยใช้สัตว์นั้นขึ้นอยู่กับความพอใจในการค้นหาความรู้ของมนุษย์ อย่างไรก็ตามปฏิกิริยาที่ขัดแย้งกันนี้คงไม่ยุติใถงายนัก (Larson 1980: 12)

นอกจากนี้ อาโนลด์ ทอยน์บี (2517: 50) ได้กล่าวเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อสัตว์รองแก่จะสังคัมไวนาฟังกา ในประเทศอินเดียสัตว์อยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างสงบสุข โดยไม่มีความหวาดกลัวมนุษย์แต่อย่างใด จนออกจะเป็นเรื่องน่าตึงสำหรับคนตะวันตกที่แรกได้พบเห็น ด้วยเหตุนี้ สัตว์เลี้ยงในตะวันออกจึงเชื่องกว่าในตะวันตก ไม่เป็นการ

เกินจริงเลยหากจะพูดว่า ในแต่วันตกคนเลี้ยงแกะต้องคอยไล่ต้อนแกะของเขา แต่ในวัน-
ออกแกะจะเกิดความคนเลี้ยงของมันด้วยความสมัครใจ ทั้งนี้ก็เพราะมันรู้ว่าคนเลี้ยงเป็น
มิตรกับมัน ในแต่วันออกนั้น แม่แทนป่าและสัตว์ป่าก็กลัวที่จะเขามาป่วนเป็นอยู่ใกล้ ๆ
มนุษย์ เพราะมันได้เรียนรู้แล้วว่า มนุษย์แบบนี้ไม่เป็นภัยต่อมัน

ลักษณะที่ 3 พฤติกรรมที่แสดงถึงความเชื่อ

พฤติกรรม ความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสิ่งเห็นธรรมชาติและปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรม
เหล่านี้

ในสังคมไทยมีพฤติกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเห็น
ธรรมชาติมากมาย โดยเฉพาะในสังคมชนบท ชาวชนบทของไทยมีชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อม
ตามธรรมชาติ อันได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร และหนองบึง สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีอิทธิพล
เหนือความรู้สึกนึกคิด และชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
ที่มีลักษณะผิดแปลกไปจากสภาพธรรมชาติธรรมดาทั่ว ๆ ไป เช่น ต้นไม้ที่มีขนาดสูง ชาวบ้าน
ในละแวกนั้นมีความเชื่อจากคำบอกเล่าสืบต่อกันไปในทำนองว่าต้นไม้ใหญ่นั้นเป็นที่สถิตของ
เจ้าป่าและผีป่า ชาวบ้านมีความเกรงกลัวในอิทธิฤทธิ์ของเจ้าป่าหรือผีป่า นิยมกราบไหว้
บูชา เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ตนเอง และมี
ประเพณีนำผ้าแพรแดงไปห่มคำต้นไม้เพราะมีคติเชื่อว่าเจ้าป่าหรือเจ้าพอบนไม้นั้นชอบสีแดง
ตลอดจนมีการเซ่นไหว้เพื่อขอพร รวมทั้งการขอห่วยเบอร์ ในท้องถิ่นชนบทบางแห่งมีหนอง
น้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านในละแวกนั้นมีความเชื่อถือต่อกันว่ามีเทพเจ้ารักษาหรือคุ้มครองหนอง
น้ำนั้น สัตว์น้ำนานาชนิดที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำนั้นเป็น ของเทพเจ้าหรือเจ้าพอบ ใครจับไปบริโภค
จะเกิดการปวดท้อง ท้องเดิน หรืออาเจียน เพราะไปรบกวนประพาศสัตว์ที่เป็นของเจ้าพอบ
ชาวบ้านไม่กล้าจับมากิน (อานนท์ อารามิรม 2517: 75-76) และถ้าบุคคลใดยังฝ่าฝืน
ก็เชื่อแน่ว่าบุคคลผู้นั้นจะต้องมีปฏิกริยาตอบสนอง โนคา (อ้างถึงใน เปรมปรี
ศฤงษณ์ 2505: 27) กล่าวถึง พฤติกรรมของคนไทยทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งเห็นธรรมชาติ
ว่า คนไทยนับถือศาลพระภูมิมาก เกือบทุกบ้านจะจัดตั้งศาลพระภูมิไว้ในสนามบ้าน ศาล
พระภูมิได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม ปัดทอง มีดอกไม้ธูปเทียนบูชา ในโอกาสสำคัญบาง
โอกาสอาจมีเครื่องเซ่นสังเวย เพื่อเป็นการเอาอกเอาใจพระภูมิที่ตนคิดว่าอยู่ในศาล
นั้น จะเริ่มได้ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจลึกลับเห็นธรรมชาติกับความเชื่อทางศาสนา

มักจะรวมกันอยู่ ยากที่จะแยกออกจากกันได้

พีเชนเจอร์ กาลามเกมตร (2522: 42-43) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมในพุทธศาสนากับตั๊กกริในอิสลามและโคกกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามไว้ในตอนหนึ่งว่า พระพุทธองค์และศาสดามุฮัมมัด ต่างก็ทรงปฏิเสธความเชื่อถือและการยึดถือโชคลางและไสยศาสตร์ไว้ในระบอบของการดำเนินชีวิต พระพุทธองค์โคตรงตรัสว่า พระองค์ทรงเว้นจากการเลี้ยงชีพโดยเตรณวิชาอันถือว่ามีประโยชน์ คือไม่ทำให้บรรลุดุคมุ่งหมายของศาสนา แบบฉบับของพระพุทธองค์กลายเป็นข้อปฏิบัติทางศาสนาโดยปริยาย และยังมีขอกกล่าวในคัมภีร์เป็นขออ้างโดยตรงว่า "...ก็กมผู้ถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเราไม่ทิ้งประกอบอาถรรพ คำรา ทำนายฝัน ทำนายลัภษณนัถ์ศฤกษ ทำนายเสียงส์ศวรอง" ส่วนทรรศนะของอิสลามนั้น ถือว่าธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นขรรวมคยา ไม่ใช่สิ่งทีกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ การเชื่อถือโชคลางหรือฤกษ์ยาม เป็นการกระทำที่ผิด เพราะเป็นการยกสิ่งอื่นขึ้นเทียบเทียบพระเจ้า

กล่าวโดยสรุปไคว่า พระพุทธเจ้าและศาสดามุฮัมมัด ปฏิเสธความเชื่อถือโชคลางและไสยศาสตร์ หรืออย่างน้อยก็ทรงปฏิเสธการยึดถือความเชื่อเหล่านั้นมาเป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต แต่ในสภาพเป็นจริงของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาจะพบพฤติกรรมที่แสดงถึงความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่มากมาย นิรมล เตะษะณินิต (2522) ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องจุดหมายปลายทางสูงสุดของศาสนาที่มีผลกระทบต่อแนวการดำเนินชีวิตในกลุ่มชาวพุทธและชาวคริสต์ระดับชาวบ้าน โดยใคกลุ่มตัวอย่างชาวพุทธจำนวน 100 คน และชาวคริสต์จำนวน 100 คน ศึกษาเฉพาะกรณีทีตำบลโคกซีหนอนอำเภอลานทอง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาคพบว่ ชาวคริสต์มีความเชื่อและความเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของคณถูกคองตามหลักคำสอนและปฏิบัติตามวัถุประสงค์นั้นอย่างเครงครัดค ส่วนชาวพุทธจำนวนไม่น้อยไม่คอยเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของพุทธศาสนา แต่กลับพบว่าชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ชาติหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องลางของขลัง มากกว่าความเชื่อในจุดหมายปลายทางสูงสุดนั้น นอกเหนือจากนี้ยังพบว่าคณแห่งความเชื่อและความเข้าใจนั้นยังมีผลต่อพฤติกรรม คือชาวคริสต์พอใจทีโคอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าชาวพุทธซึ่งพอใจที่จะอยู่อย่างสันโดษหรือคางคนคางอยู่

ศูนย์ โคมินและสันท สัมครการ (2523: 316-330) ศึกษาพฤติกรรมและ
 ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม ในเรื่องของพฤติกรรมมายา
 ศาสตร์ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ของคนไทย ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ พฤติกรรม
 มายาศาสตร์เกี่ยวกับการบนบานศาลกลาวนั้น คนไทยส่วนใหญ่มีได้มีพฤติกรรมการบนบาน
 ศาลกลาว แต่ในส่วนน้อยประมาณ 39 เปอร์เซ็นต์ ยังมีพฤติกรรมทำนองนี้อยู่ เมื่อพิจารณา
 ตามคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าเพศหญิงมีพฤติกรรมการบนบานศาลกลาวมากกว่าเพ
 ชายอย่างชัดเจน ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น พื้นฐานการศึกษา ถิ่นที่อยู่ และรายได้นั้น
 ไม่พบว่ามีผลแตกต่างกันมากนัก พฤติกรรมการสะเดาะเคราะห์ พบว่าคนไทยส่วนใหญ่
 ไม่ค่อยกระทำกัน ที่ยังทำอยู่ในรอบปีที่แล้วก็มีเพียง 20 เปอร์เซ็นต์ของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่ง
 ในจำนวนนี้พบว่าคนต่างจังหวัดมีพฤติกรรมการสะเดาะเคราะห์มากกว่าคนในกรุงเทพฯ
 นอกจากนี้แล้วไม่พบว่าองค์ประกอบอย่างอื่นจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมนี้แต่อย่างใด
 พฤติกรรมการคูดมูญกวดง พบว่าคนไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมกระทำกัน แต่มีถึง 39 เปอร์เซ็นต์
 ที่ยังนิยมกระทำพฤติกรรมนี้อยู่ และในกลุ่มนี้พบว่าหญิงมีพฤติกรรมคานนี้มากกว่าชาย
 คนในกรุงเทพฯ คูดมูญกวดงมากกว่าคนต่างจังหวัด คนที่มีความรู้สูง ๆ มีพฤติกรรมการ
 คูดมูญกวดงมากกว่าคนที่มีความรู้ต่ำ ๆ ผู้ที่มีรายได้สูง ๆ ก็มีพฤติกรรมคานนี้มาก
 กว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ ๆ และนอกจากนี้พบว่า ข้าราชการและผู้มีอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ
 มีพฤติกรรมการคูดมูญและคูดมูญมากกว่ากรรมกรและชาวไร่ชาวนา ซึ่ง ~~มี~~ พฤติกรรมคาน
 นี้ น้อยที่สุด

จึงเห็นได้ว่าพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ มีแง่มุม
 ที่น่าสนใจ และน่าศึกษามากมาย นับเป็นสิ่งแวดลอมที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ในรูปของความนึก
 คิด และความเชื่อกลอดมา

พฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดลอมและปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมนั้น ๆ เท่าที่
 ก้าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่ายังไม่มีการศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจัง และโดยเฉพาะเรื่องของ
 ปฏิกริยาจริยธรรมยังไม่มีทฤษฎีใดอธิบายไว้อย่างชัดเจน ถึงแม้จะมีการศึกษาเรื่องของ
 จริยธรรมกันอย่างกว้างขวางก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับจริยธรรมเท่า
 ที่มีอยู่ก็ช่วยเป็นแนวทางในการศึกษาปฏิกริยาจริยธรรมได้เป็นอย่างดี

แนวเหตุผลและทฤษฎีที่สำคัญ

การที่บุคคลจะมีปฏิกริยาต่อผู้อื่นเช่นไร ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์จริยธรรมที่บุคคลยึดเป็นหลักในการพิจารณาประเมินการกระทำของผู้อื่น ดังนั้นการศึกษาจริยธรรมสามารถนำไปสู่แนวคิดในเรื่องปฏิกริยาจริยธรรมของบุคคลได้ ทฤษฎีจริยธรรมแต่ละทฤษฎีกล่าวถึงพัฒนาการจริยธรรมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่ามนุษย์มีแรงขับภายในที่เป็นตัวกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่เขาต้องการ ความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมจะยังไม่มั่นคงว่าเขาจะเรียนรูจากสังคม จริยธรรมจะได้รับการปลูกฝังอบรมจากพ่อแม่ผู้ใกล้ชิดเป็นสำคัญโดยอาศัยกระบวนการให้รางวัลและการลงโทษเป็นเครื่องมือในการอบรม จริยธรรมจะได้รับการสร้างและพัฒนาขึ้นในระบบซูเปอร์อีโก้ (Superego) โดยเด็กจะเกิดการทำตนตามอย่าง (Identification) รับเอาลักษณะของพ่อแม่ผู้ใกล้ชิด เช่น บุคลิกภาพ ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยม ฯลฯ มาไว้เป็นของตนเอง ระบบซูเปอร์อีโก้จะเป็นระบบที่เฝ้าตัดสินว่าสิ่งใดถูกผิด และจะเสนอแนวทางต่าง ๆ ในเชิงอุดมคติมากกว่าจะเป็นจริง เพื่อความสมบูรณ์มากกว่าความพอใจ ระบบนี้ประกอบด้วยระบบย่อย 2 ระบบ คือ อีโก้ไอดีล (Ego Ideal) และมโนธรรม (Conscience) อีโก้ไอดีล คือระบบที่เก็บจำสิ่งที่พ่อแม่บอกว่าเป็นดีและจะให้รางวัลสำหรับการกระทำนั้น ส่วนมโนธรรม คือ ระบบที่เก็บจำสิ่งที่พ่อแม่ถือว่าไม่ดี ถ้าทำจะถูกลงโทษเป็นระบบที่กระตุ้นให้บุคคลยับยั้งการกระทำที่เขาพิจารณาว่าไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร นอกจากการยอมรับการให้รางวัลและการลงโทษจากพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูแล้ว เด็กยังยอมรับต่อการให้รางวัลและการลงโทษตนเองด้วย กล่าวคือ เมื่อจริยธรรมได้รับการปลูกฝังในระบบซูเปอร์อีโก้แล้ว ทุกครั้งที่เด็กฝ่าฝืนหรือพยายามกระทำผิด เด็กจะมีการลงโทษตนเองโดยแสดงออกในรูปของความรู้สึกผิด (Guilt) และเมื่อปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรม ก็จะมีการให้รางวัลตนเอง ทั้งนี้อาจออกมาในรูปของการชื่นชมตนเอง (Hall and Lindzey 1970: 34-35)

นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์เน้นการปลูกฝังจริยธรรมในวัยเด็ก โดยเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงระดับจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ขึ้นเนื่องมาจากการผันแปรของสังคมและสภาพการณ์ชีวิตจะมีผลกระทบกระเทือนรุนแรงน้อยกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวัยทารกและวัยเด็ก

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Development Theory)

ทฤษฎีนี้ระบุว่า จริยธรรมเป็นกฎเกณฑ์ที่สรุปโดยแต่ละบุคคล เกิดจากการคิดใคร่ครวญตามหลักเหตุผล บุคคลจะกระทำพฤติกรรมเช่นไรไม่มีกฎตายตัว ความสำคัญอยู่ที่เหตุผลของการกระทำ (Kohlberg 1976: 5) ความสามารถในการพิจารณาเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา กฎเกณฑ์ที่เด็กสรุปได้ย่อมง่ายและตรงไปตรงมามากกว่า แต่เมื่อเจริญเติบโตมากขึ้นมีประสบการณ์และความสามารถในการคิดมากขึ้น กฎเกณฑ์ที่สรุปได้ก็จะมีควมซับซ้อนมากขึ้น เช่น มีการคำนึงถึงเจตนาของผู้กระทำ ความเป็นธรรมในสังคม และสภาพแวดล้อมต่างๆ ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ ในระดับสูงขึ้นไปอีกกฎเกณฑ์ก็จะมีความทั่วไปและเป็นนามธรรมมากยิ่งขึ้น

ปิอาเจต์ (Piaget 1965: 112) แบ่งจริยธรรมของบุคคลออกเป็น 2 ชั้นคือ

1. ชั้นที่ยึดกฎเกณฑ์จากภายนอก (Heteronomous) ช่วงอายุ 4-8 ปี ซึ่งมีคามารถและบุคคลอื่นๆ รอบตัวเด็กมีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กอย่างเด่นชัด เด็กจะยึดกฎเกณฑ์ตายตัว

2. ชั้นมีกฎเกณฑ์เอง (Autonomous) ช่วงอายุหลัง 8 ปีขึ้นไป เป็นระยะที่จริยธรรมของเด็กพัฒนาขึ้นสู่ระดับที่มความคิดเป็นของตนเอง คำนึงถึงความยุติธรรม

โคลเบอร์ก (Kohlberg 1976: 31-53 in Lickona, ed.) ยึดถือทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของปิอาเจต์เป็นหลักในการสร้างทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ดังนั้นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเขาจึงแบ่งเป็นชั้นๆ เทนกัน และการพัฒนาจากชั้นหนึ่งไปสู่อีกชั้นหนึ่งจะเป็นไปตามลำดับอย่างแน่นอนตายตัว (Invariant) ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนมีจริยธรรมของตนเองอย่างมีระเบียบแบบแผน (The Preconventional Level) ความคิดเกี่ยวกับความถูกต้องจำกัดอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เป็นรูปธรรม

บุคคลจะพิจารณาอำนาจของผู้ใหญ่ที่มีอำนาจทางกายเหนือตน การตัดสินใจจะเลือกกระทำในสิ่งที่เห็นประโยชน์ก่อน ยังไม่สามารถเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเป็นระบบ

ชั้นที่ 1 พฤติกรรมขึ้นอยู่กับการลงโทษและการเชื่อง

ชั้นที่ 2 พฤติกรรมขึ้นอยู่กับการไปหารางวัล

ระดับที่ 2 ระดับมีจริยธรรมของตนอย่างมีระเบียบแบบแผน (The Conventional level) โคอเยอร์ก เชื่อว่า ผู้ที่สามารถคิดเชิงเหตุผลนามธรรมเท่านั้น ที่สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เกิดการรับรู้ทางสังคม มีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา แต่ยังคงควบคุมจากภายนอก

ขั้นที่ 3 พฤติกรรมขึ้นอยู่กับการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ

ขั้นที่ 4 พฤติกรรมขึ้นอยู่กับการทำตามกฎหมาย หรือระเบียบของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับมีจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ (Post Conventional Level) บุคคลที่ถือความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยความคิดไตร่ตรอง มีหลักการของตนเองและหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม

ขั้นที่ 5 พฤติกรรมขึ้นอยู่กับทำตามสัญญาสังคม บุคคลให้ความสำคัญของคนหมู่มาก

ขั้นที่ 6 พฤติกรรมขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของตนเอง ชั้นจริยธรรมที่บุคคลยึดถือคือ ความยุติธรรม

พัฒนาการจริยธรรมเป็นผลของพัฒนาการทางสติปัญญา ผู้ที่จะพัฒนาถึงระดับสูงสุด โคอเยอร์กจะคงมีความสามารถในการคิดไตร่ตรองจากสิ่งที่สังเกตเห็น ผู้ที่ไม่ชอบสังเกตหรือไม่ชอบที่จะคิดไตร่ตรอง พัฒนาการทางจริยธรรมจะไม่เกิด

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่า จริยธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) การซึมซาบ (Internalization) และเป็นผลของการทำตามอย่าง (ชัยพร วิชาวุธ 2525: 15) นักจิตวิทยาการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญ คือ แบนดูรา (Bandura 1977: 16-22) โคอธิบายทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมไว้ดังนี้ พฤติกรรมทุกอย่างที่นึกเห็นจากกิริยาสะท้อนเบื่องพ่นล้วนเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น โดยการที่มนุษย์เรียนรู้ผลที่จะเกิดตามมา (Response Consequence) เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ คือ เรียนรู้ว่าเมื่อเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น เหตุการณ์ใดจะเกิดตามมา หรือเมื่อกระทำพฤติกรรมใดแล้วผลกรรมที่จะเกิดตามมาเป็นเช่นไร การที่จะเรียนรู้ความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ก็โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การประสบ

เหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง
 นี้มีอิทธิพลอย่างมากเนื่องจาก สิ่งที่เรียนรู้นั้นมากกว่าที่เวลาและโอกาสของผู้เรียนจะ
 อำนาจและผลของการกระทำบางอย่างก็เป็นอันตรายถ้าจะต้องเรียนรู้อย่างใดก็ตามการ
 เรียนรูจากสังคมที่แบบดูราเนนคือ การเรียนรูจากแบบอย่าง (Learning Through
 Modeling) โดยกระบวนการสังเกต (Process of Observational
 Learning) คือการสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมที่ตามมาจากการกระทำของผู้อื่น
 การได้เห็นใครสักคนทำอะไร การได้อ่านข่าวสาร บันทึกของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู
 ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่บุคคลนำมาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่ใน
 โอกาสต่อไป เพื่อช่วยลดความผิดพลาดของพฤติกรรม การเรียนรูจากแบบอย่างนี้
 จำเป็นต้องอาศัยความสนใจในพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง ซึ่งความสนใจนี้อาจจะเกิด
 ได้เนื่องจาก ลักษณะของตัวแบบใกล้เคียงกับผู้สังเกต หรือผู้สังเกตมีความสนใจนิยม
 ชมชอบตัวแบบนั้น หรือพอใจพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง และพฤติกรรมดังกล่าวอาจมีความ
 สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้สังเกตทำให้เกิดความสนใจได้ การเรียนรูจากการ
 สังเกตตัวแบบนี้ยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายของพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงและความสามารถ
 ในการเรียนรูของผู้สังเกตเองด้วย ภายหลังการเรียนรู้นั้นมนุษย์จะเลือกเลียนแบบ
 เฉพาะพฤติกรรมที่เขาเห็นคุณค่ามากกว่าพฤติกรรมที่ถูกลงโทษหรือไม่ได้รับรางวัล
 การได้เห็นผลกรรมที่ตัวแบบได้รับย่อมมีผลจูงใจให้มนุษย์กระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรม
 เลียนแบบ และเกิดความคาดหวังต่อแรงเสริมที่จะได้รับ (Anticipation of
 Reinforcement).

จากทฤษฎีพื้นฐานที่กล่าวมา โดยเฉพาะทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทำให้
 ได้แนวคิดเกี่ยวกับปฏิบัตินิยมหรือพฤติกรรมของผู้อื่นที่น่าสนใจมากมาย
 แนวคิดเกี่ยวกับปฏิบัตินิยม

ในแต่ละสังคมมีจารีต ประเพณี กฎหมาย และจริยธรรม เป็นบรรทัดฐาน
 ในการกำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาไว้เพื่อให้สมาชิกของสังคม
 ได้เรียนรู้ และซึมซาบ นักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีความเห็นว่า จริยธรรมของ
 มนุษย์เป็นผลจากการเรียนรู้ทางสังคมเช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่น การเรียนรู้นี้เป็น
 การเรียนรู้ผลที่จะเกิดตามมาโดยกระบวนการมีแบบอย่าง (Bar-Tar 1976: 17)

เป็นการเรียนรู้เงื่อนไขของกรรมซึ่งเริ่มตั้งแต่เกิดจนตลอดชีวิต โดยอาศัยอิทธิพลของ การอบรมเลี้ยงดู และการเข้าร่วมในสังคม ซึ่งมีสภาพเป็นความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ในแต่ละบุคคลว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ถูกเอื้อ ค้ำจุน และสมควรตามแนวทาง ของสังคมนั้น ๆ ดังที่พระราชนิพนธ์ (2524: 3) กล่าวในปาฐกถาธรรมว่า "คน เราทุกคนนี้ เรียกว่าเหมือนกันโดยธรรมชาติ แต่แตกต่างกันด้วยการปรุงแต่ง การ ปรุงแต่งก็อาศัยสภาพแวดล้อม บุคคลที่อยู่ข้างเคียงเรา เรามีความคิดอย่างไรมีการ กระทำอย่างไร เราอยู่ในโลกเดียวกันนั้น ความนึกคิดหรือการกระทำของเรา ก็คล้อยไปตาม คนที่เรายู่ในโลก"

เมื่อมีพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งปรากฏขึ้น บุคคลจะสามารถพิจารณาและ ตัดสินใจว่าพฤติกรรมนั้นถูกคิด เหมาะสมหรือไม่ อย่างไร ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ถือว่า การตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการ กระทำบางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่แต่ละคนคิดว่าเกี่ยวข้องของ (ชัชพร วิชชาวุธ 2525: 17) กฎเกณฑ์อาจเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจมากมาย เช่น ต้องคำนึงถึงลักษณะของผูกระทำ ว่าเป็นอย่างไร เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ คำนึงถึงลักษณะของพฤติกรรมและผลที่เกิดตามมา ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว คำนึงถึงสภาพแวดล้อมของการกระทำนั้น ๆ ฯลฯ กฎเกณฑ์ ในการตัดสินใจเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น ทั้งที่เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงและ กระบวนการมีแบบอย่าง ทำให้บุคคลเกิดความเข้าใจว่าการตัดสินใจพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะ ต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์อะไรบ้าง และจะโทษน้ำหนักกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร การอยู่ร่วมกันในสังคม คนเราจะต้องมีการตัดสินใจและประเมินการกระทำของกันและกัน อยู่ตลอดเวลา เช่น ครูประเมินผลงานของนักเรียน นายจ้างประเมินผลงานของ ลูกจ้าง การประเมินการกระทำของผู้อื่นที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา แม้กระทั่งการประเมิน การกระทำของคนที่เราไปรู้จักที่พบเห็นตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น คนเราไม่เพียงแต่ จะตัดสินใจหรือประเมินการกระทำของผู้อื่นเท่านั้น แต่จะมีปฏิริยาตอบสนองต่อการกระทำ ของเขาด้วย ปฏิริยาตอบสนองที่เกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้ประเมินแล้วว่าพฤติกรรมนั้น เป็นพฤติกรรมที่ดี-ไม่ดี ถูก-ไม่ถูก ควร-ไม่ควร เรียกว่า ปฏิริยาจริยธรรม

ปฏิริยาจริยธรรมมีด้านที่ควรพิจารณา 3 ด้าน (ชัชพร อูวรรณโธ 2525: 1-4) ดังนี้

ท่านแรก คือ การมีหรือไม่มีปฏิริยาจริยธรรม ตัวอย่างเช่น ผู้ใหญ่อาจเห็นว่ากรณีที่เด็กซุกซิดยั้งบานเป็นการกระทำที่ไม่ดี ไม่ถูก และไม่ควร ผู้ใหญ่ก็จะมีปฏิริยาจริยธรรมในทางวากคาวหรือสงโหมไปให้กระทำเช่นนั้นอีก หรือในกรณีที่ผู้ใหญ่เห็นเด็กทิ้งเศษขนมลงบนพื้นถนน ก็ไม่ได้คิดว่าควรกระทำนั้น ดี-ไม่ดี ถูก-ไม่ถูก หรือควร-ไม่ควร และไม่มีปฏิริยาใด ๆ ต่อการกระทำนั้น ๆ ของเด็ก

ท่านที่สอง คือ การมีปฏิริยาทางบวกหรือลบ ปฏิริยาทางบวก ได้แก่ การชื่นชมยินดี การภูมิใจ การให้กำลังใจ และการเห็นด้วย เมื่อบุคคลกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วได้รับปฏิริยาทางบวกเป็นการตอบสนองจากผู้อื่น บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มจะกระทำเช่นนั้นอีกในอนาคต ปฏิริยาทางลบได้แก่ การตำหนิ การร่ำคาญ และการลงโทษ เป็นต้น บุคคลที่กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วได้รับการตอบสนองด้วยปฏิริยาทางลบจากผู้อื่น บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มจะระงับการกระทำนั้น อย่างน้อยก็ในขณะที่ยังมีผู้มีปฏิริยาทางลบอยู่ด้วย

ท่านที่สาม คือ การมีปฏิริยาภายในและภายนอก ปฏิริยาที่บุคคลมีต่อการกระทำของผู้อื่น บางครั้งเกิดขึ้นภายในโดยไม่มีการแสดงออกมา ปฏิริยาเช่นนี้มักเป็นไปในรูปของความรู้สึก เช่น ดีใจ ภาควภูมิใจ หรือชื่นชมยินดี แต่ปฏิริยาเหล่านี้ก็อาจมีการแสดงออกมาภายนอกให้เห็นได้เช่นกัน ปฏิริยาอีกส่วนหนึ่งเป็นปฏิริยาที่เมื่อมีขึ้นแล้วก็มักจะมีการแสดงออกมารายนอก ได้แก่ การยกย่องชมเชย การให้กำลังใจ การคัดค้าน และการลงโทษ

ปฏิริยาจริยธรรม โดยเฉพาะปฏิริยาภายนอกนับเป็นผลกรรมที่ผู้กระทำพฤติกรรมนั้น เกี่ยวข้องกับความถูกต้อง งดงาม จะได้รับภายหลังจากที่โลกกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ ไปแล้ว กล่าวคือ ปฏิริยาทางบวกอันได้แก่ การยกย่องชมเชย การยกย่องเป็นมิตร การให้สิ่งของตอบแทน ถือเป็นรางวัลที่จะส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมนั้น ๆ ขึ้นอีก ส่วนปฏิริยาทางลบอันได้แก่ การตำหนิ การฟ้องร้อง การไม่ยกย่องเป็นมิตรด้วย ถือเป็นรางวัลลบเพื่อไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น เมื่อบุคคลเรียนรู้จากสิ่งนี้ถึงผลกรรมที่จะเกิดตามมาแล้ว กระบวนการเสริมแรงจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Bandura 1976: 22) ดังนั้นปฏิริยาจริยธรรมจึงเป็นผลกรรมที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคลได้ กล่าวคือ การกระทำใดที่บุคคลทำแล้วได้รับการยอมรับหรือชมเชยจากผู้อื่น บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้ม

ไม่จะกระทำสิ่งนั้นอีกในเวลาต่อมา ในทำนองเดียวกันการกระทำใดที่ทำแล้วไม่ได้รับการชมเชย แต่ได้รับการตักเตือน คำหนิ หรือลงโทษจากผู้อื่น การกระทำนั้นก็จะบีบแนวโน้มที่จะลดลง นอกจากนี้ปฏิกริยาจริยธรรมนั้นเป็นผลกรรมที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็วกว่าการรอให้ผลกรรมโดยธรรมชาติ (Natural Consequence) ของการกระทำนั้น ๆ เกิดขึ้นเอง สกินเนอร์ (Skinner, Quoted in Krasner 1980: 46) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ว่า เป็นพฤติกรรมที่มีกฎเกณฑ์ โดยกฎเกณฑ์นั้นสามารถควบคุมพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและไคผลกว่าการที่จะรอผลกรรมโดยธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยเวลานาน ตัวอย่างเช่น มีกฎเตือนให้ผู้ชายบริบทเข้มซัดป้องกันภัย ผลกรรมโดยธรรมชาติที่บุคคลจะใคร่รับถ้าไม่ปฏิบัติตามคำเตือน คือ ได้รับความอันตรายจากอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งผลกรรมนี้ไม่สามารถจะควบคุมให้บุคคลใช้เข็มซัดป้องกันภัยในขณะบริบทโดยบางมีประสิทธิภาพ กฎที่จะควบคุมให้บุคคลมีพฤติกรรมรักเข็มซัดป้องกันภัยอย่างไคผลและทันที คือ การให้รางวัลหรือการลงโทษ และเช่นเดียวกัน กฎที่บีบผลของการควบคุมพฤติกรรมการลักขโมย คือ การลงโทษ ส่วนผลกรรมระยะยาวที่จะเกิดตามมาเองโดยธรรมชาติของพฤติกรรมการลักขโมยไปสามารถควบคุมพฤติกรรมนี้ได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับพฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมบางอย่าง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า ผลกรรมโดยธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการกระทำนี้ ไคเนก ภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม ฝนตกไม่ถูกตองตามฤดูกาล ฝุ่นดินแห้งแล้ง อากาศร้อน เป็นต้น แต่การเกิดภัยต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถเห็นผลในทันที ดังนั้นจึงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะควบคุมไม่ให้เกิดพฤติกรรมตัดไม้ทำลายป่าได้ แต่ปฏิกริยาของผู้อื่นต่อการกระทำเช่นนี้มีผลต่อผู้กระทำ เพราะปฏิกริยาจริยธรรมเป็นผลกรรมที่เกิดขึ้นไคทันที กล่าวคือ บุคคลจะมีปฏิกริยาทางลบและมีความรุนแรงของปฏิกริยาแตกต่างกันไปตั้งแต่ ไม่พอใจ กัดคาน ประณาม ประท้วง ฟ้องร้อง จนถึงออกกฎหมายลงโทษ เป็นต้น ต่อการกระทำนั้น ๆ ผู้ที่กระทำพฤติกรรมนั้น เมื่อได้รับปฏิกริยาจริยธรรมของผู้อื่นที่เขาไปพึงปรารถนา เขาจะหลีกเลี่ยงโดยไม่กระทำพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ไม่ต้องการหรือคัดค้านนั้น

สกินเนอร์ (Skinner, Quoted in Krasner 1980: 47) เขียนไว้ในหนังสือ *Beyond Freedom and Dignity* เมื่อปี 1971 มีข้อความตอนหนึ่งว่า "ความต้องการที่จะเป็นอิสระของมนุษย์ อยู่ที่การหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาที่ปวง"

เมื่อบุคคลคาดคิดว่า ถ้าเขาทำพฤติกรรมใดแล้ว ปฏิกริยาที่เขาได้รับจะ เป็นเช่นไร เขาก็จะไปกระทำพฤติกรรมนั้นจะนำมาซึ่งปฏิกริยาที่เขาไม่พึงปรารถนา จากผู้อื่น เช่น การถูกขอร้อง หรือถูกลงโทษ เป็นต้น การเรียนรู้เช่นนี้ เป็นไป ตามทฤษฎีการ เรียนรู้ทางสังคมของ แบนดูรา ที่ว่า มนุษย์เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งต่าง ๆ เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่าง เหตุการณ์กับ เหตุการณ์ และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรม ความรู้ที่มนุษย์ เรียนรู้ เหล่านี้กลายเป็นความเชื่อ ที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ เรียนรู้ ว่า เหตุการณ์ใด เกิดตาม เหตุการณ์ใด อย่างไร เมื่อประสบ เหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็คาดหวัง (Expectancy) เกี่ยวกับอีกเหตุการณ์หนึ่งใด ทำให้เกิดความดีใจ ความวิตกกังวล และความกลัว ซึ่ง ล้วนหนา ในทำนองเดียวกัน เมื่อเรียนรู้เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมหนึ่ง กับผลกรรมหนึ่ง มนุษย์ก็สามารถคาดหวัง เกี่ยวกับการ เกิดผลกรรมหนึ่งเมื่อทำพฤติกรรม หนึ่งใด ความคาดหวังนี้ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดผล ตามที่ตนปรารถนา (ชัยพร วิชาวุธ 2525: 15)

อย่างไรก็ตาม ปฏิกริยาจริยธรรมจะไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ตามที่กล่าวมาแล้วได้เลย ถ้าปฏิกริยานั้นเป็น เพียงปฏิกริยาภายในที่ไม่แสดงออกมาให้ ปรากฏแก่ผู้กระทำพฤติกรรม เพราะถ้าการกระทำใดไม่มีการควบคุมที่คงที่แน่นอนหรือ ไม่เป็นปฏิกริยาใด ๆ ต่อการกระทำนั้น ผู้กระทำจะกระทำพฤติกรรมนั้นตามใจชอบ ไม่ ควบคุมแรงต่อการ ขอดทานจากผู้อื่น ดังนั้นปฏิกริยาจริยธรรม โดยเฉพาะปฏิกริยาภายนอก จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการ เสริมสร้าง ชีตเถลาลักษณะนิสัยและความคุมพฤติกรรมของ คนในสังคม การกระทำไม่ว่าจะผิดจริยธรรมหรือถูกตองก็ตาม ถ้าคนในสังคมเพิกเฉย หรือขาดความกล้าหาญในการแสดงปฏิกริยาต่อการกระทำนั้น ๆ ผู้กระทำผิดจริยธรรม เมื่อกระทำผิดใดสำเร็จก็เท่ากับได้รับการเสริมแรงให้กระทำเช่นนั้นอีก พฤติกรรม ผิดจริยธรรมจึงยังคงมีอยู่เรื่อย ๆ และเพิ่มมากขึ้น ส่วนผู้ที่กระทำพฤติกรรมที่ถูกตอง ด้งาม เมื่อกระทำไปแล้วไม่ได้รับการเสริมแรงหรือปฏิกริยาทางบวกจากผู้อื่น พฤติกรรมดังกล่าวย่อมมีแนวโน้มที่จะจลดลง สมาชิกในสังคมจะทำอะไรก็ตามใจชอบ เป็นสังคมที่ขาดการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนาจะมีแต่จริยธรรมเสื่อมและเกิด ความดีมีคุณวนวายไปสงบสุข ส่วนสังคมใดที่สมาชิกกล้าแสดงออกถึงปฏิกริยา จริยธรรมต่อการกระทำของผู้อื่น สังคมนั้นก็จะมีสมรรถภาพในการส่งเสริมพฤติกรรม

ที่ซึ่งปรารถนาและลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาลงไป

อย่างไรก็ตาม สำหรับการศึกษากฎกิจวัตรจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้คนที่กระทำต่อสิ่งแวดลอมครั้งแรกนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะปฏิภิกิริยาจริยธรรมทางบวกและปฏิภิกิริยาจริยธรรมทางลบ เพื่อให้ทราบสภาพที่เป็นจริงว่า โดยส่วนใหญ่แล้ว คนในสังคมมีปฏิภิกิริยาจริยธรรมเช่นไร ต่อพฤติกรรมของผู้คนที่กระทำต่อสิ่งแวดลอม เมื่อทราบว่าคนในสังคมมีปฏิภิกิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมใด ก็จะเป็นแนวทางให้รู้ว่า พฤติกรรมนั้นเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม และจะยังคงอยู่ต่อไปไม่มากนักน้อย ส่วนพฤติกรรมใดที่คนในสังคมมีปฏิภิกิริยาจริยธรรมทางลบ แสดงว่าพฤติกรรมนั้นไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม และอาจจะค่อย ๆ หมดไป หรืออาจจะยังมีอยู่ ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นก็กระทำความไม่สบายใจ

เมื่อเห็นความสำคัญของปฏิภิกิริยาจริยธรรมแล้ว สิ่งที่จะนำมาศึกษาต่อไป เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดปฏิภิกิริยาจริยธรรม คือ ตัวแปรใดบ้างที่นำจะบิอิทธิพลต่อปฏิภิกิริยาจริยธรรม

ปฏิภิกิริยาจริยธรรมกับตัวแปรทางสังคม

การที่บุคคลจะมีปฏิภิกิริยาจริยธรรมเช่นไร ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางจริยธรรมของเขา ถึงแม้นักทฤษฎีทั้งหลายจะยอมรับว่าจริยธรรมของมนุษย์นั้น มีการเจริญขึ้นเป็นลำดับอย่างเห็นได้ชัดจากวัยทารกถึงวัยผู้ใหญ่ แต่คนกำเนิดและแหวงที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางจริยธรรมนั้นอยู่ที่การ เรียนรู้จากสังคมเป็นสำคัญ (Kay 1970: 30-31) ถ้าบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากสังคมที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เขาก็จะมีจริยธรรมที่ใกล้เคียงกันและมีปฏิภิกิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมที่ก-ไม่ก ถูก-ไม่ถูก และควร-ไม่ควร ที่คล้ายคลึงกัน ในทางตรงข้ามถ้าได้รับการอบรมเลี้ยงดูหรือการถ่ายทอดทางสังคม (socialization) ที่แตกต่างกัน ปฏิภิกิริยาจริยธรรมของบุคคลก็จะแตกต่างกันไปด้วย

ตัวแปรทางสังคมที่มีผลต่อปฏิภิกิริยาจริยธรรม ได้แก่ เพศ ศาสนา ภูมิภาค และอาชีพหลักของครอบครัว เป็นต้น

เพศกับปฏิกริยาจริยธรรม

จากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud) กล่าวถึงความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของเด็กว่าได้มาจากกระบวนการทำตนตามอย่าง (Identification) เด็กชายเลียนแบบพ่อ เด็กหญิงเลียนแบบแม่ ลักษณะการเลียนแบบของเด็กที่มีต่อบิดามารดาเพศเดียวกันนี้ เป็นลักษณะทั่ว ๆ ไปในทุกสังคม ซึ่งทำให้เด็กชายและเด็กหญิงมีบทบาทที่เหมาะสมกับเพศของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย มีมาตรฐานการปฏิบัติตัวของชายและหญิงแตกต่างกันไปคนละแนว ดังที่กัสกิน (Guskin 1964: 34) กล่าวว่าสังคมไทยมีลักษณะเป็นสองมาตรฐาน (Double Standard) การศึกษาของวิบูลย์ ธรรมวิทย์ (1968: 1-8) เกี่ยวกับชีวิตครอบครัวไทย ด้วยวิธีสังเกตสัมภาษณ์ และการเข้าไปมีส่วนร่วม พบว่าเด็กหญิงได้รับการเลี้ยงดูอย่างจำกัดขอบเขต ในขณะที่เด็กชายมีอิสระทำอะไรได้ตามใจชอบ และจากการศึกษาของโจนส์ (Jones 1954: 781-782) พบว่าสังคมมีใตุงให้เด็กหญิงและเด็กชายมีแบบพฤติกรรมเหมือนกัน ดังนั้นการฝึกอบรมเด็กแต่ละเพศจึงแตกต่างกัน สังคมจะเข้มงวดกวดขันความประพฤติของเด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย นอกจากนี้โดยธรรมชาติแล้วเพศชายและเพศหญิงแตกต่างกันทั้งโครงสร้างทางกายและทางจิตใจ ความสนใจทางธรรมชาติ ความต้องการทางสังคมไม่ต้องการให้ชายและหญิงมีพฤติกรรมเหมือนกัน (อุทัย หิรัญไธ 2515: 191-192) โดยสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะอบรมเลี้ยงดูให้เด็กหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอมากกว่าเด็กชาย และเน้นให้เด็กชายมีความอดทนกล้าหาญมากกว่าเด็กหญิง ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเหล่านี้มีผลต่อบุคลิกภาพ ตลอดจนแนวคิดของเด็กชายและเด็กหญิง ทำให้เด็กชายและเด็กหญิงมีบุคลิกภาพ ทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมคล้ายอย่างแตกต่างกัน เช่น มักจะปรากฏเสมอว่าเพศชายมีพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบมากกว่าเพศหญิง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าสังคมไทยได้กำหนดบทบาททางเพศ (Sex Roles) ของชายและหญิงในบทบาทต่างกัน ชายและหญิงจะเรียนรู้บทบาทเหล่านี้โดยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และเมื่อชายและหญิงมีแนวคิด ทัศนคติ บุคลิกภาพและพฤติกรรมบางอย่างแตกต่างกัน ปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมบางพฤติกรรม ก็น่าจะแตกต่างกันไปด้วย ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ว่า เพศชายและเพศหญิงจะมีปฏิกริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

ศาสนากับปฏิบัตินิยม

เมื่อกล่าวถึง "ศาสนา" มนุษย์แทบทุกแห่งยอมรับกันว่า ศาสนาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของเราตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย สำหรับสังคมไทยศาสนาประจำชาติที่ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือคือ ศาสนาพุทธ แต่ก็ยังมีคนไทยอีกจำนวนไม่น้อยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ เป็นต้น กลุ่มคนผู้นับถือศาสนาแตกต่างกันก็จะมี ความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกันไป (Dittes 1969: 634) ตัวอย่างเช่น ทองคอก กลวยโม ๗ อุษยา (2504: 33) กล่าวถึงศาสนาอิสลามว่าเป็นศาสนาที่ละเอียดอ่อน เพราะนอกจากจะมีบัญญัติเกี่ยวกับปรัชญาแห่งชีวิตและศีลธรรมอันดีงามแล้ว ยังได้บัญญัติครอบคลุมถึงการดำรงชีวิตประจำวันด้วย ศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อวิถีดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนา นี้ ทำให้ผู้นับถือศาสนาอิสลามมีวิถีชีวิตเป็นการ เฉพาะของตน ซึ่งแตกต่างไปจากผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ มาก โดยศาสนามาดำเนิน "ธรรมบัญญัติชีวิต" หรือ "Code of Life" (สมจิต อุนาม-ราชชน 2513: 4) จะอาจกล่าวได้ว่าศาสนาอิสลามกำหนดวิถีปฏิบัติให้กับชาวมุสลิมตั้งแต่เกิดจนตาย

อัจฉรา บุญชู (2519: 40) แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธว่า เป็นไปในทิศทางต่างกัน เนื่องจากหลักศาสนาพุทธค้านกับหลักศาสนาอิสลาม คือ ศาสนาพุทธไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก และมีอิทธิพลเหนือทุกสิ่งในโลกและจักรวาล แต่ศาสนาพุทธจะเน้นในหลักปฏิบัติมากกว่า และเน้นในเรื่อง ตนเป็นที่พึ่งของตนเอง ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอำนาจใด ๆ ส่วนศาสนาอิสลามเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้าจะต้องดำเนินไปตามวิถีชีวิตของพระองค์เท่านั้น

นิรมล เศษะปนิศ (2522) ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องจุดหมายปลายทางสูงสุดของศาสนาที่มีผลกระทบต่อแนวการดำเนินชีวิตในกลุ่มชาวพุทธและชาวคริสต์ระดั้บชาวบ้าน ผลการศึกษาพบว่า ชาวคริสต์มีความเชื่อและเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของตนถูกต้องตามหลักคำสอนและปฏิบัติตามวัตถุประสงค์นั้นอย่างเคร่งครัด ส่วนชาวพุทธจำนวนไม่น้อยไม่ค่อยเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของพุทธศาสนา แต่กลับพบว่าชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ชาติหน้า สิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลัง มากกว่าความเชื่อในจุดหมายปลายทางสูงสุด นอก
 เห็นจากนี้ยังพบว่าผลแห่งความเชื่อและความเข้าใจดังกล่าวมีผลต่อพฤติกรรม คือ
 ชาวคริสต์พอใจที่จะอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าชาวพุทธซึ่งพอใจที่จะ
 อยู่อย่างสันโดษหรือต่างคนต่างอยู่ นอกจากนี้ศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธยังมีความ
 เชื่อมโยงเกี่ยวกับการปฏิบัติของบรรพชาดที่แตกต่างกันด้วย โดยศาสนาคริสต์เชื่อว่า
 พระเจ้าสร้างสิ่งทั้งปวงไว้เพื่อรับใช้มนุษย์ มนุษย์ไม่ต้องนับถือหรือให้เกียรติ สัตว์
 พืช และสิ่งไร้ชีวิต พระเจ้าโคสร่างใหม่มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะจัดการกับธรรมชาติ แต่ไม่มี
 หน้าที่อะไรที่จะต้องปฏิบัติต่อมัน ส่วนศาสนาพุทธสอนมิให้ทำลายชีวิตซึ่งหมายรวมถึง
 สัตว์ เพราะเชื่อว่าคนมิได้เป็นสัตว์โลกที่มีฐานะพิเศษเหนือสัตว์โลกอื่น คนกับสัตว์
 จึงมีฐานะเท่าเทียมกัน ควรปฏิบัติต่อสัตว์นั้นเหมือนกับมิตร (วิทย์ วิศทเวทย์ 2525 :
 3-15)

ดังนั้นครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ ครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลามและ
 ครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ จึงมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความ
 เชื่อที่แตกต่างกัน และย่อมมีการอบรมเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันไปตามความเชื่อที่ตน
 ใฝ่รับถ่ายทอดมาด้วย เซียร์ (Sears, 1975: 427) พบว่า ความแตกต่างของ
 ศาสนาทำให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน และผู้วิจัยเชื่อต่อไปว่า มีผลในบุคคลมี
 เกณฑ์ในการประเมินความถูก-ผิด คีงามของพฤติกรรมของผู้นับถือต่างกัน และมี
 ปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมนั้น ๆ แตกต่างกันไปด้วย ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเหล่านี้
 เป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐานของการวิจัยข้อที่ 2 ว่า ผู้นับถือศาสนาพุทธ ศาสนา
 คริสต์และศาสนาอิสลาม จะมีปฏิกริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรม
 ของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดลอมแตกต่างกัน

ภูมิภาคกับปฏิกริยาจริยธรรม

อานนท์ อภาภิรม (2517: 70) กล่าวว่า สิ่งแวดลอมทางวัฒนธรรม
 เช่น คนไทยในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ ย่อมมี
 บุคลิกภาพไม่เหมือนกันในทุกแง่มุม ทั้งนี้เพราะคนแต่ละภาคมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม
 แตกต่างกันไป เห็นได้จากขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนภาษา
 พูดของคนไทยในแต่ละภูมิภาคแต่ละมูในราชอาณาจักรนั้นมีส่วนที่แตกต่างกัน บางแห่ง

พูดกันและภาษาและฟังกับไม่เท่าใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมก็ผิดแผก
 แตกต่างกันไปมาขางนอยบาง (สุริยงค์ อัยรักษ์, 2517: 3) ทั้งนี้แล้วแต่สภาพ
 ของภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม ทั้งยังมีอุปสรรคอันที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทำให้
 ประเพณีเหล่านี้ไม่กลมกลืนกัน อุปสรรคเหล่านี้ ได้แก่ การคมนาคม การสื่อสาร
 ความไกลไกล ฯลฯ เป็นต้น (กรมศึกษาการ 2525 : 131) ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง
 (2516: 18-20) กล่าวถึงลักษณะเด่น ๆ ของคนไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ว่า คน
 ภาคเหนือ มีชีวิตที่นิยมสันตติสุข และยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณี ในขณะที่คนภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาในเรื่องของสภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติอยู่
 ตลอดเวลา ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่รอดไปวันหนึ่ง ๆ จึงไม่สู้ยึดมั่น ถิ่นมั่น
 กับชีวิตและสิ่งแวดลอม พอใจความสะอาด ความสนุกสนานมากกว่าสิ่งที่เป็นระเบียบ
 จริงจังในชีวิต ส่วนคนภาคใต้นั้นสภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะอาชีพและทรัพยากรธรรมชาติ
 กระจุกกระจิกเสริมให้คนกระตือรือร้น บ่งแสดงความสามารถและแสวงหาความสำเร็จ
 อย่างแข็งขันมากกว่าภาคอื่น ๆ กรุงเทพมหานครเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ
 เวนะจะว่า ไม่มีจังหวัดใดมีลักษณะใกล้เคียง เนื่องจากไม่มีความซับซ้อนเท่ากรุงเทพ
 มหานครซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครอง การศึกษาและการบันเทิง (พิทยา สายหู
 2512: 14)

เมื่อแต่ละภาคมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และชีวิตความเป็น
 อยู่ต่าง ๆ กันไป การอบรมเลี้ยงดูและการถ่ายทอดทางสังคมให้แก่สมาชิกของสังคม
 ก็ต้องแตกต่างกันไปด้วย โดยบิดามารดาและครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดให้เด็กถึงวัฒนธรรม
 ของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ บิดามารดาส่วนมากมักจะฝึกอบรมเด็กโดยวิธีเดียวกับที่ตน
 ได้รับการถ่ายทอดมา ไรท์ (Wright 1975 : 24-30) เชื่อว่า สังคมมีส่วนใน
 การป้อนมนุษย์ให้แตกต่างกันตามความมนุษย์จะอยู่ในกลุ่มสังคมใด กล่าวคือบุคคลที่เกิด
 มาในแต่ละสังคมจะต้องเรียนรู้ และยอมรับจริยธรรม ประเพณีในสังคมของตน ซึ่ง
 จะแตกต่างจากจริยธรรม ประเพณีของสังคมอื่น ๆ ไปบ้างน้อย และจากการเรียน
 ฝึกฝนและมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ บุคคลก็จะไข้กฎเกณฑ์
 และมาตรฐานทางจริยธรรมที่ได้เรียนรู้มานี้เป็นแนวทางในการพิจารณาตัดสินความ
 ถูก-ผิด ดี-ไม่ดี ควร-ไม่ควร ของพฤติกรรมและมีปฏิกิริยาจริยธรรมตอบสนองต่อผู้
 กระทบต่อพฤติกรรมนั้น ๆ จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้เป็นแนวทางในการตั้ง

สมมุติฐานของการวิจัยข้อที่ 3 ว่าผู้ที่อยู่ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร จะมีปฏิกริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อ
พฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

อาชีพหลักของครอบครัวกับปฏิกริยาจริยธรรม

อาชีพเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อความเชื่อ แนวคิด ทักษะคิ
คานิยม และบุคลิกภาพของบุคคล เนื่องจากบุคคลใช้เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวัน
ของพบกับพฤติกรรมกิจกรรม (Behavioral Activities) ที่เกี่ยวกับอาชีพของ
ตน (สุนทร โคมิน และสนิท สัมภกรการ 2522: 113) อาร์เชอร์ ที เจอซิลด์
(Jersild 1947: 575) เชื่อว่า บุคคลที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันก็มีบุคลิกภาพ
ที่ต่างกับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะหน้าที่การงานและความรับผิดชอบที่บุคคลมีส่วน
รวม และเมื่อบุคคลมีความเชื่อ แนวคิด ทักษะคิ คานิยม และบุคลิกภาพเช่นไร ก็
จะตามเหตุผลสิ่งเหล่านี้ให้แก่อำนาจในครอบครัว ฮิลการ์ด (Hilgard 1971: 78)
กล่าวว่า การถือตามแบบบิคำมารดาที่สำคัญของเด็ก คือการถือตามแบบอย่างความ
ประพฤติที่เป็นแบบฉบับของพ่อแม่ โดยเด็กจะเรียนรู้วิธีปฏิบัติตนต่อบุคคลอื่นตามมาตรฐาน
ที่เป็นที่ยอมรับของพ่อแม่ว่าอะไรคืออะไรถูกต้อง และอะไรที่ไม่ละเมิดกฎเกณฑ์เป็น
พฤติกรรมที่ยอมรับ นั่นคือการเรียนรู้เรื่องจริยธรรมจากพ่อแม่ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มิอิทธิพล
โดยตรง และในการอบรมเลี้ยงดูนั้น พ่อแม่มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังลักษณะทาง
บุคลิกภาพให้แก่เด็ก พ่อแม่เป็นผู้ฝึกอบรมให้เด็กได้แสดงความคิด มีพฤติกรรมต่าง ๆ
ทั้งในทางความสามารถ ความรู้ ทักษะ ความสนใจ ทักษะคิ อุปนิสัย อารมณ์ และ
วัฒนธรรมแวดล้อม ทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ ทั้งนี้เมื่อหัวหน้าครอบครัวมี
อาชีพหลักเช่นไร แนวคิด คานิยม และบุคลิกภาพของเขาก็จะมีผลต่อสมาชิกใน
ครอบครัวด้วย เคย์ (W.Kay 1970: 35) เห็นความสำคัญของลักษณะของ
ครอบครัว ในการปลูกฝังลักษณะเบื้องต้นทางจริยธรรมให้แก่เยาวชน นั่นคือ การ
ยอมรับตนเอง การบีเอกลักษณะ การเทียบเคียง การประสบความสำเร็จและสัมฤทธิ์
ผลต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นทางให้เกิดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และจะเปิดโอกาสให้ลักษณะ
เชิงจริยธรรมอื่น ๆ ปรากฏขึ้นภายหลัง

ดังนั้นเยาวชนที่เกิดในครอบครัวที่มีฐานะอาชีพต่างกัน จะมีวิถีการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน อยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ได้รับถ่ายทอดแนวคิด ค่านิยม หลักจริยธรรม และบุคลิกภาพจากพ่อแม่แตกต่างกัน จึงน่าจะเป็หลักเกณฑ์ในการพิจารณาความถูก-ผิด คือ-ไม่ทำ ควร-ไม่ควร ของพฤติกรรมที่แตกต่างกัน และมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นแตกต่างกันไปด้วย ดังตัวอย่างเช่น ผู้มาจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักทำไร่นา อาจจะเห็นว่าพฤติกรรมการใช้แรงงานสัตว์ การผสมพันธุ์หรือการทำหมันสัตว์ เป็นเรื่องธรรมดาหรือบางทีถือเป็นพฤติกรรมที่นายกอง ในขณะที่ผู้มาจากครอบครัวที่มีอาชีพอื่น ๆ เห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ทรมาณสัตว์และขาดเมตตา จึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงอาศัยแนวคิดนี้ตั้งเป็นสมมติฐานของการวิจัยข้อที่ 4 ว่า ผู้ที่ครอบครัวมีอาชีพหลักแตกต่างกัน จะมีปฏิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

ปฏิริยาจริยธรรมกับตัวแปรสภาพความเป็นเมือง

เมื่อกล่าวถึงสังคมเมืองและสังคมชนบท ความแตกต่างที่มองเห็นได้ชัดเจนคือ สภาพแวดล้อม ความเจริญทางวัตถุ กิจกรรม สิ่งบันเทิง และกระบวนการเผยแพร่สื่อสาร ซึ่งทั้งหมดนี้สังคมเมืองได้รับมากกว่าและดีกว่า นอกจากนี้ผู้ที่มิภูมิลำเนาอยู่ในสังคมเมืองมีโอกาสได้ติดต่อกับข้อมูล ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด เช่น สื่อมวลชน การติดต่อกับต่างประเทศและคนที่พัฒนาแล้ว เป็นต้น ซัมเมอร์ (Summer, quoted in Miller 1966: 75-76) เจ้าของทฤษฎี Socio-Cultural Theory of Social Change กล่าวว่า "ตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ซึ่งสิ่งนี้ก่อให้เกิดการปรับปรุง สละสลวย การแพร่กระจาย (Diffusion) ทางวัฒนธรรม" จากทฤษฎีนี้ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และชีวิตความเป็นอยู่ และเป็นที่ยอมรับกันว่าในเมืองได้มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เขามาใช้กันอย่างแพร่หลายมากกว่าชนบท

ความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ของสังคมเมืองและสังคมชนบท น่าจะส่งผลให้เกิดความแตกต่างของการรับรู้ข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจและอื่น ๆ ของคนที่อยู่ในเมืองและในชนบท เฮิร์ลลอค (Hurlock 1967: 663) กล่าวว่าเด็กที่อยู่ในเมืองใหญ่หรืออยู่ในกรุงย่อมมีความภาคภูมิใจมากกว่าเด็กที่อยู่ในชนบทหรือเมืองเล็ก เนื่องจาก

เด็กในสังคมเมืองกรุง จะต้องประเมินค่าตัวเองตลอดเวลาเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ และเนื่องจากสภาพสังคมบังคับให้ต้องแข่งขันกับคนอื่นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ซึ่งต่างไปจากสภาพของสังคมชนบทที่เป็นไปอย่างเรื่อยเฉื่อยไม่ต้องแข่งขันกับใคร นอกจากนี้คนชนบทยังต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติและมีพฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าคนในเมือง ความรู้สึกนึกคิด และการประเมินความถูกต้อง ดีงามของพฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม ย่อมแตกต่างกันระหว่างผู้ที่สัมผัสกับสิ่งแวดล้อม โดยตรงกับผู้ที่เพียงแต่มองปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

แนวคิดเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานของการวิจัยในข้อที่ 5 ว่า ผู้ที่อยู่ในสังคมเมืองและสังคมชนบท ซึ่งแบ่งเป็น กรุงเทพมหานครชั้นใน อำเภอเมือง และกรุงเทพมหานครชั้นนอก อำเภอชนบท จะมีปฏิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมต่างกัน

ปฏิริยาจริยธรรมกับตัวแปรสถานภาพ

เมื่อกล่าวถึงสถานภาพต่าง ๆ เช่น นักเรียน ครู และผู้ปกครอง ความแตกต่างที่ค่อนข้างถึงคือ รัศมีอายุ รัศมีการศึกษา รัศมีสติปัญญา และประสบการณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ภายในสถานภาพเดียวกันก็มีความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วด้วย ดังตัวอย่างของสถานภาพนักเรียน ในแต่ละระดับชั้นและระดับอายุจะมีความแตกต่างกันไป เช่น นักเรียนชั้นประถมศึกษาซึ่งจัดอยู่ในวัยเด็ก กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นวัยรุ่น มีความแตกต่างกันทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา นอกจากนี้ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเห็นเหล่านี้แล้ว ยังมีงานวิจัยอีกจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็น ความรู้สึก และทัศนคติของคนสถานภาพต่าง ๆ กันจะแตกต่างกันไปด้วย เช่น งานวิจัยของนัท (Nutt: 1972) ซึ่งเป็นการสำรวจความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาของนักเรียนวัยรุ่น พบว่าครูมีความเห็นว่าปัญหาของเด็กวัยรุ่นที่สำคัญที่สุดคือ การปรับตัวให้เข้ากับการทำงานของโรงเรียน ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่าปัญหาของเด็กวัยรุ่นที่สำคัญที่สุดคือ ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรและกระบวนการสอนของครู เป็นต้น นอกจากนี้ ไรซ์ (Rice: 1978) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้บริหาร ในสถานระเบียนวิทย์ในโรงเรียน พบว่า นักเรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้บริหาร มีความคิดเห็นแตกต่างกันไปในเรื่องของปัญหาพฤติกรรม เช่น เกี่ยวกับการศึกษาของ

เคเยส (Keyes: 1978) ที่ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ครู และผู้บริหาร เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียน และศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติระหว่างผู้บริหารและครู นักเรียนและครู นักเรียนและผู้บริหาร ผลการวิจัยพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างทัศนคติของครูกับผู้บริหาร ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับผู้บริหาร นอกจากนี้ คาเบรล (Cabral: 1971) ได้ทำการศึกษาเพื่อพิจารณาความแตกต่างทางจรรยาวิธการระหว่างนักศึกษามหาวิทยาลัยกับพ่อ แม่ ในค่านที่เกี่ยวกับการกระทำทางอาชญากรรม พบว่า นักศึกษาและพ่อ แม่ มีความคิดเห็นไม่สอดคล้องกัน

ถึงแม้จะเป็นงานวิจัยของต่างประเทศและศึกษาความคิดเห็นในด้านอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่จากแนวคิดที่ได้ทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่าตัวแปรสถานภาพ จะต้องส่งผลให้ผู้ที่มิสสถานภาพต่างกันมีเกณฑ์ในการประเมินความถูกผิดของพฤติกรรมต่างกันและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อการกระทำนั้น ๆ ต่างกันด้วย ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานของการวิจัยข้อที่ 6 ว่า ผู้ที่มีสถานภาพต่างกันอันได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครอง จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

สรุปสมมติฐานของการวิจัย

1. เพศชายและเพศหญิง จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
2. ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
3. ผู้ที่อยู่ภูมิภาคต่างกัน คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก เชียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
4. ผู้ที่ครอบครัวมีอาชีพหลักต่างกัน คือ รับราชการ ผู้ใช้แรงงาน ผู้ประกอบธุรกิจการค้า และลูกจ้างเอกชน จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน
5. ผู้ที่อยู่ในสภาพความเป็นเมืองต่างกัน คือ กรุงเทพมหานครชั้นใน กรุงเทพมหานครชั้นนอก อำเภอเมือง และอำเภอชนบท จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทาง

ลบทอพฤติกรรมของผู้นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

6. สถานภาพต่างกัน คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครอง จะมีปฏิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับปฏิริยาจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมของผู้นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษาตัวแปรเกี่ยวกับ เพศ ศาสนา ภูมิภาค อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมืองและสถานภาพว่าจะมีอิทธิพลต่อปฏิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบหรือไม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะนักเรียนซึ่งกำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2524 ครูที่ทำหน้าที่สอนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร ส่วนผู้ปกครอง คือ บิดา มารดา หรือผู้เลี้ยงดูนักเรียน
2. ปฏิริยาจริยธรรมในการวิจัยนี้ คือ คะแนนที่ได้จากมาตราวัดปฏิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม
3. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
 - 3.1 ตัวแปรอิสระ
 - สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครอง
 - เพศ
 - ภูมิภาค แบ่งเป็น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร
 - สภาพความเป็นเมือง แบ่งเป็น กรุงเทพมหานครชั้นใน กรุงเทพมหานครชั้นนอก อำเภอเมืองต่างจังหวัด และอำเภอชนบท

-ศาสนา แบ่งเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม

-อาชีพ แบ่งเป็น ข้าราชการ ผู้ใช้แรงงาน ผู้ประกอบธุรกิจและลูกจ้าง

3.2 ทิวแปรตาม

-คะแนนปฏิริยาจริยธรรมทั้งทางบวกและทางลบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ปฏิริยาจริยธรรมเป็นพฤติกรรมเจตนา ซึ่งต้องผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรอง และประเมินความถูกต้อง งาม และเหมาะสมของการกระทำก่อน
2. ปฏิริยาจริยธรรม เป็นข้อมูลที่ได้จากคำรายงานของผู้ตอบซึ่งครอบคลุมปฏิริยาจริยธรรมทั้งภายในและภายนอกของปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและทางลบ
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล กระทำโดยใช้แบบสอบถาม ให้ผู้ตอบตอบอย่างเสรีตามลำพัง โดยไม่ต้องเขียนชื่อ เพื่อลดความหวาดระแวงของผู้ตอบและทำให้ผู้ตอบกล้าตอบตามความรู้สึกจริงมากขึ้น แบบสอบถามที่ใช้เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า ซึ่งคำตอบมีการขยายความมากมายของปฏิริยาหรือความรู้สึก เช่น ปฏิริยาทำหนี จะมีระดับของปฏิริยา คือ จะทำหนีแน่ ๆ อาจจะทำหนี ไม่แน่ใจ อาจจะไม่ทำหนี ไม่ทำหนีแน่ ๆ ทำให้ผู้ตอบได้ตอบตรงกับความรู้สึกที่เป็นจริงมากขึ้น

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลแม้ว่าจะพยายามรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก แต่ก็ยังได้ข้อมูลไม่ครบตามจำนวนที่ตั้งเป้าหมายไว้ เนื่องจากความจำกัดในเรื่องของเวลา
2. กลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองส่วนใหญ่ ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลจากผู้ปกครองโดยตรง จึงต้องฝากแบบสอบถามแก่นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนำไปชี้แจงให้ผู้ปกครองทำที่บ้าน

คำจำกัดความที่ใช้

จริยธรรม หมายถึง แนวทางของบุคคลในการตัดสินใจว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดี-ไม่ดี ถูก-ไม่ถูก และควร-ไม่ควรปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม

ปฏิริยาจริยธรรม หมายถึง การตอบสนองของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม ภายหลังจากที่ได้ประเมินแล้วว่าการกระทำนั้น ดี-ไม่ดี ถูก-ไม่ถูก

ควร-ไม่ควร

พฤติกรรมของผู้คนที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกระทำของผู้คนที่พิช
สัตว์ วัตถุ พลังงาน และสิ่งเหนือธรรมชาติ

นักเรียน หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมปี
ที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2524 ในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

ครู หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่สอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จากภาคกลาง
ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

ผู้ปกครอง หมายถึง บิดา มารดา หรือผู้เลี้ยงดูนักเรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของปฏิกิริยาจริยธรรมของนักเรียน
ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมของผู้คนที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อม
2. ทำให้ทราบว่าตัวแปรใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อปฏิกิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของ
ผู้คนที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมในสภาพการณ์ปัจจุบัน
3. เพื่อเพิ่มความรู้ทางวิชาการ เนื่องจากงานวิจัยนี้ไม่ซ้ำซ้อนกับงานวิจัยใด ๆ
ที่มีอยู่แล้วทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย